

Ára 40 dinár

Poštárina plácena u gotovu

HÍD

IRODALOM ★ MŰVÉSZELET ★ KRITIKA

XVI. ÉVF. ★

JANUÁR

★ 195

Előfizetési felhívás

Felkérjük a HID előfizetőit, hogy 1952 évre szóló előfizetésüket rendezzék minél előbb, nehogy a lap szétküldésében akadály álljon be. Erre az évre, tehát 1952-re szóló előfizetést új csekkszámhálánkon kell eszközölni, miután a lap kiadását 1952. évi január hó 1-től a noviszádi „Bratsztvo-Jedinsztvo“ könyvkiadóvállalat vette át. Új csekkszámháánk a Narodna Banka noviszádi fiókjánál

300-904.870

tehát az új befizetéseket erre a számra kell beküldeni.

Az 1951. évi hátralék rendezésére a régi csekklapot kell felhasználni; az új befizetések azonban csak a 300-904.870 csekklapon érvényesek.

Előfizetési ár az 1952. évre

egész évre 420 dinár

fél évre 210 dinár

negyed évre 105 dinár

A **HID**
kiadóhivatala

Szerkesztőbizottsági tagok: Acs Károly, Herceg János, Majtényi Mihály, O.ajos Mihály, B. Szabó György Felelős szerkesztő: Majtényi Mihály

SZIRMAI KÁROLY:

Viharban

— És most — fejezi be bíráló szavait a magas, szőke, komoly oktatótízt — négy óráig szabadok vagytok. Tanulmányozzatok ezalatt a V—SV—I—V légi háromszög útvonalát. — Vigyázz! Oszolj!

A pilótanövendékek, akik eddig a forrón tűző júliusi nap sugarai elől az egyik gép szárnya alá húzódtak, az utolsó szóra elszéledtek s ment ki-ki a dolga után.

Tahy László, az egyik magyar fiú letelepszik az árnyékba s tanulmányozni kezdi a térképet. Közben bosszankodik, hogy miért kell ilyesmire fecsérelnie idejét, holott a magasból már minden tornyot és fát jól ismer. Amint eszi magát, a közeli hangszóróból egyszerre a nevét hallja:

— László növendék jelentkezzék a navigációs teremben!

— Mi az, máris?

Órájára néz: 11 óra 30.

De a parancs parancs. Feláll, elsiet, jelentkezik.

— László, 11 óra 45-kor startolsz a Tiger-Moth-tal, végigrepülöd a V—SV—I—V háromszöget — mondja az oktatótízt.

Gépét már tolják is ki a hangárból. A fiú elsiet a meteorológiai állomásra a prognózisért. Azonnal olvasni kezdi. Felszisszen, midőn a következő részhez ér:

»...Alacsony légnyomások övében vagyunk. A magas légnyomás középpontja nyugaton van s erős felhősödést okozhat SV—I között.«

De megnyugszik, mikor ezt olvassa:

— A felhők bázisa 2 000 méter.

Tahy László középtermetű, izmos, arányosan fejlett fiú, szépen domborodó homlokkal. Mielőtt beül a repülőgéphez, gondosan beöltözik. Mert, bár idelelni pokolián perzsel a nap, odafönn hidegtől vacog a fog. Végül felrángatja a selymes tapintású, szürkés-sárga kezes-lábas pilótaöltönyt, s idegesen csukogatja a cipzárat.

— Gyere csak, Miloje — szól oda a szerelőnek — segíts felcsatolni az ernyőt.

Mután felrángatta hűséges társát, az ernyőt, felkapaszkodik a dohogó motórral váró haragzöld Tigerbe. Bár tudja, hogy nem jól teszi, csak lazán köti le magát, abban a hiszemben, hogy sima repülés lesz. Minek szerezzen hát magának fölös kényelmetlenséget? Benyomkod — előírásellenesen — a térképtartóba egy tábla csokoládét és egy marék kockacukrot, majd lassan előrenyomja a gázkart, hogy ellenőrizze a műsze-

reket. Az eddigi csendes, dohogás most mindent betöltő dübörgéssé erősödik, s a féktuskókkal lefogott gép úgy remeg minden porcikájában, mint egy lépányvázott óriási szitakötő. Tahy megnyugodva leveszi a gázt. A mótordübörgés dűrűzsolássá csenedesedik. Odainti a mechanikust:

— Sztévó, a gyorsaságmérő pontos-e?

— Hazudik, Laci, néhány kilométerrel, de aránylag keveset.

Laci int, mire a futóművek elöl eszedik a féktuskókat. Újra gázt ad, a gép lassan hintázva kigördül a betonkifutóra, odaér a startvonalhoz. A startör felemeli a kék zászlót: szabad az út!

A gázkart előrenyomja, a mótör feldübörög, a fokozódó gyorsulás Tahyt benyomja az üléské. A gép balra akar kitérni, de a jobb láb nyomása az oldalkormányon visszaigazítja.

A rohanás mindjobban fokozódik, a gép párhuzamosan száguld a betonkifutó fehér szalagjával. A rázkódás lassú ringásba megy át, a repülőgép elhagyja a földet.

A mélyből fölfehérlenek a repülőtér épületei. Méltóságos komorsággal állnak a hangárok.

11 óra 55-kor Tahy beveszi a 245°-os irányvonalat SV felé, s bekapcsolja a rádiót.

— Itt Sirály 1, itt Sirály 1 — mondja.

A gép elhagyja a repülőtér légiterét s az előirt sebességgel és magassággal SV felé dübörög. Az ég részben derült. Tahy kb. 4.000 méter magasságban »fracto cumulus«-okat észlel s maga előtt, a távolban egy hatalmas felhőtömeget. Valószínűleg »cumulus congestus«, ami elfojtott káromkodást vált ki belőle. Ma verejtékes napja lesz — érzi.

Alatta, 1.500 méter mélyen, aranyló tarlók s zöld kukoricatáblák suhannak visszafelé. Pazar színváltozatok gyönyörködtetik. Messze délen a Duna csillog, keleten, oldalt a távolban, a Kárpátok kéklenek.

A mótör megnyugtatóan dübörög, néha egy-egy légáram löki meg a jobb vagy bal szárnyat. Tahy kényelmesen dolgozik a kormányon. Minden jó volna, ha nem aggasztanák az előtte komorló felhők.

Kötelességszerűen ellenőrzi műszerei állását, számításokat végez. Mintapontossággal szeretné kiérdemelni oktatója elismerését, aki láthatóan megbízik benne.

De mi ez?

A gép hirtelen-váratlan megrázkódik, mint a lovasától szabadulni akaró mén s felhőrongyok suhannak el mellette, holott a bázis magasabbban fekvő.

Tahy nem érti a dolgot. Átnéz a balszárny felett, s az eléje táruló kép meghökkenti. Komor, fekete falat lát. Ijesztő, otromba felhőszörnyek közelednek fenyegetően.

Azonnal vevésre kapcsolja a rádiót, s várja a repülőtér utasításait. Recsegésen, ropogáson, süvöltésen keresztül hallja:

— Sirály1, itt... a...

Azután mindent elnyom az ismét felhangzó recsegés, ropogás, majd néhány elmosódó utasítás a levegőben levő többi gének, s újra az előbbi fülsüketítő zaj.

A fenyegető felhőfal közben előbbrenyomul, s a gép mellett mind gyakrabban suhannak el felhőrongyok. A nap is elsötétül pár pillanatra. Tahy nem tudja, mitévő legyen. Visszaforduljon-e vagy folytassa útját? Az előbbiről azonban már elkésett, mert a balfelől előrenyomuló felhőfal a háta mögé került. Szabadulás már csak a román határ felé marad, de oda nem, százszor nem!

Ebben a kétségbeejtő helyzetben végre megérti a repülőtér utasításait.

»Villámokkal, nem várt viharfelhő húzódik északkeleti irányban, Sirály 1, itt... a Duna... leszállni az E-i volt német repülőté...

A szó végét fülsüketítő recsegés-ropogás nyomja el.

Egymásután kétszer kékes-fehér villanás. Ijesztően kivilágosodik szakadékaival az egyik felhővölgy, majd fehér gomolyba szalad a gép.

Most érzi Tahy, milyen hasznos a sokat szidott, ócsárolt vakrepülés. Mert a levegőtér teljesen eltűnik, s a Tiger végeláthatatlan, sűrű, fehér párában rohan tovább. Azután egyszerre paskoló zápor roppan a Plexüvegen, mint szaporán pattogó gépfegyvergolyó.

Tahy sietve számol: az E-i repülőtér dél felé tíz perc.

A gép most hirtelen kibukkan a felhőkből, a nap vakítóan sugárzik. Odalenn szélvihar tombol, rohanó porfelhőt söpör az útján. Távolban, jobbra: leomló esőfüggöny. Felette: gyönyörű színekben ívelő szivárvány. A szárguldo esőfüggöny most faluhoz ér, s a fehéren villogó házak sorra eltűnnek. Alant, a mélyben az első szélroham után ünnepi csend, az aranyfoltokkal hintett smaragdyetések mozdulatlanul várnak.

Tahy a távolba mered, ahonnan komoran tárajlik fel egy szédítően magas, fekete felhőfal. Úgy érzi, nem kerüli el sorsát, s nemsokára olyan élményben lesz része, amilyennel csak öreg pilóták dicsekedhetnek.

A fekete fal éles, egymásnak felelő villanással közeledik. Odalenn újra eszeveszett kavarodás támadt, s a rohanó szélvész állandó irányt vesz. Tahy csak azon csodálkozik, hogy gépe magasságában még nyugodt a levegő.

Odalenn a vetéseket egyre jobban kartácsolja a homlokszél. Most eltűnik a föld, eléjenyomuló felhőfoszlányok elveszik a kilátást. Tahy órájára néz, ötvennégy perce van már a levegőben.

Ekkor váratlanul felágaskodik a gép. Minden ízében hatalmasan megrázkódik, lenyomja fejét, átbillen a jobb szárnyra, utána a balra, majd hirtelen megtorpan, mintha meghökkent volna valamitől. Köröskörül minden sziszegéssé, süvöltéssé, recsegéssé erősödik. Tahy ráriadt, hogy halálos veszedelemben forog.

Most vezekél azért, mert nem kötözte le magát jobban. Hol a hevederen lóg, hol nyekkenve, az ülésbe vágódik, mert a bizonytalan masszában rohanó, táncoló gép ide-oda dobálja.

Bár a sebességmérő 250 kilométert mutat, Tahynak úgy tetszik, hogy egy helyben áll.

A Tiger hol felemelkedik, hol lemerül, közben balfelől éles, citromsárga villanás, azután a mótordübörgést is túlharsogó recsegés.

Tahy szidja magát, mert nem tud eléggé uralkodni érzékein. Idegei pattanásig feszülnek: A műszertábla zöldeskék színben ragyogó, foszforos műszerei táncot járnak a szeme előtt.

Most — felüvöltő fájdalom! — feje nekivágódik a műszertáblának, szeme csillagokat hány, úgy érzi, ornyerge összetört, szétlapult. Fejében elviselhetetlen nyomás, a műszereket csak homályosan látja.

Életöszönétől hajtva, megfeszíti a láb kormányt, a magassági kormányt két kézzel markolja, s folyton csak arra gondol, hogy nem szabad öntudatát elvesztenie, mert akkor vége.

Bár agya kegyetlenül zúg, hirtelen kapcsolással megállapítja, hogy ilyen felhős, viharos időben lehetetlen az E-i repülőtérre leszállania. Ezt

az utasítást csak azért adhatták, mert nem ismerték a helyi meteorológiai viszonyokat. Durván beletapos a lábormányba, s a gépet jobb felé csúri: vissza! Maradék üzemanyagával, hátszéllel, még hazakerülhet.

A légszavar dühösen szaggatja a szürkés-fehér masszát, a motor dübörög, mint egy óriási acélkereplő, a merevítések sírnak, füttyülnek, visítoznak. Tahy, a fiatal növendék, életéért harcol. Jobbkeze görcsösen szorítja a magassági kormányt, baljával megkísérli beállítani a rádiót. Hasztalan, teljesen el van vágva a világtól.

A gép ismét megbokrosodik, s Tahy újra nekivágódik fejével s orrával a műszertáblának. Ugyanaz a szemet szikráztató, csillagot hányó fájdalom.

Nem, nem szabad elvesztenie eszméletét, élni akar, élnie kell!

Most hirtelen benépesül a kabinja megelevenedő, ide-odaröpködő testekkel. A csokoládé és kockacukor kiszabadul a térképtartó börtönéből s bajait tetézve, bombázni kezdi. Tahy dühében fogait csikorgatja s átkozza magát meggondolatlanságáért.

Lerántja szemüvegét, hogy legalább a szemét védje az ide-odavágódó, éles tárgyaktól, balkezével pedig addig kapkodja veszedelmes ellenségeit, míg ki nem hajigálja vagy szájában el nem tűnteti őket. A helyzet annyira komikus, hogy hangosan elneveti magát, de nevetése inkább keserű.

Közben a merevítésekbe még jobban belekapaszkodik a szél, és sírása, füttyülése, visítása mind magasabb hangrégiókba csap át. A gép pedig állandóan remeg, rázkódik, mintha valami nem volna rendben. Bár Tahy agya az ütésektől és megerőltetéstől kábult, megkísérli felfogni, hogy ez mit jelent. De amint ránéz a bomlottan körbeforgó variométerre, egyszerre megérti.

A gép zuhan!

Tahy magához rántja a magassági kormányt, mire fülsüketítően felüvölt a légszavar. A fiú beszorul az ülésbe, szemei előtt feketén tancoló karikák jelennek meg. Mint hasonló helyzetben annyi más pilótán, rajta is elhagyatottság vesz erőt, s úgy érzi, nincs értelme a természet erői ellen folytatott harcnak. Leghelyesebb, ha hátradől, lehunyja szemét, s várja, míg az eleresztett gép nekivágódik a földnek, s hatalmas recsegéssel és robbanással végkép megszabadítja a mindent betöltő, undorítóan nyálkás, szürke anyaggal való reménytelen küzdelemtől.

De mi történt?

Hirtelen valami változást vesz észre. Mintha a műszerek nyugodtabbak lennének s a légszavar is nyugodtabban hasítaná a ragacsosan tapadó, szürke masszát.

A Tiger permetező esőben száguld előre. Tahy alig lát valamit, de a dobálás szűnik, s ez megnyugtató. Lejjebb ereszkedik a géppel, mert ha műszerei és számításai nem csalták meg, a repülőtérnek a közelben kell lennie.

Kimereszi szemét — lejjebb! Még lejjebb! — Beteges vágy fogja el, hogy mielőbb megpillantsa a földet, melytől már csak 150 méterre van. Végre!

Alatta házak suhannak el, valószínűleg R. falucska, — a V-i repülőtér nem messze van tőle.

De reménykedését csüggedés váltja fel. Háttha irányt tévesztett, háttha Románia fölé került, akkor pedig... S eszébe jut S. oktató esete, aki eltévedve, kényszerleszállást hajtott végre, s az udvarias szomszéd úgy lezárta, hogy hét napig még levegő is alig jutott hozzá.

Ily gondolatok közt vezeti gépét, mikor észreveszi, hogy az eső egyre jobban erősödik. Még lejjebb kell ereszkednie, ha nem akarja szem elől téveszteni a földet.

Alant fekete tömeg közeledik felé. Két fehér és egy zöld rakéta száll föl a levegőbe.

Hurrá! Hazaérkezett, ez az ő repülőtere!

Az iskolakör utolsó fordulójával a beton-kifutó felé vesz irányt, a gázt leszedi, mire a harsogó mótordübörgés csendes durúzsolásba megy át. A gép süllyed, a nedves Plex-üvegen a kilátás rossz.

Kimereszti szemét. Most!

A futóművek nekiütődnek a betonnak. Tahy felszisszen. Túlkemény volt a leszállás. Ezért fejmosást kap!

A futóművek csikorognak, a rohanás egyre lassúbbá válik s a mind jobban zuhogó esőben balfelől szaladó alakok tűnnek fel — a bajtársak. A záporfüggönyből kimerül a hangár. Tahy leállítja a mótort.

Pár pillanatig bántó csend, azután kitörő diadalordítás. A fiúk oda-rohannak, hogy kiráncigálják a kabinból. Nagy örömben majd szétszedik, hiszen úgyszólván a túlvilágról tért vissza.

— Druže nastavniče, pitomac Laslo javljam se sa zadataka.*)

— Nem féltettelek, László, büszke vagyok rád — válaszolja az oktató megkönnyebbült, jóságos arckifejezéssel.

Most a parancsnok kérdése következik:

— A kako je bilo?**)

Amire csak egy lehet a felelet:

— Dobro mi je bilo i za vreme celog zadataka prijatno sam se osjećao***) — mondja Tahy, bár megdagadt, fájó orra mást mutat.

* — Oktató néptársam, László növendék jelentkezik, feladatát elvégezte.

** — És hogy volt?

*) — Jó volt, s feladatom egész ideje alatt kellemesen éreztem magamat.

B o l m á n

1.

Itt küzdöttek . . .

Itt küzdöttek a derék honfiak,
Merészen szorítván a fegyvert.
Itt hullottak vad ágyúszó alatt
S bős ellenség-teret már nem nyert.

Pokol gyulladt, ők vérbe ragadtak,
Halvány ifjak és bajszos vének,
Növeltek erőt hősi halottak
S végül zengett a dalalének.

Allj meg, testvér, ha utad erre visz,
Vérüket mindünkért ontották.
Nézz szét, ejts könnyet, de légy büszke is,
Itt állt a Halhatatlan Brigád.

Itt vetette meg lábát elszántan
S nem hátrált ezer halál előtt.
Emberségünk védtek nagy tusában
S örök becsülést vívtak ki ők,

Kik drága vérük, életük adták.
Emlékükön ragyog kegyelet.
Hamvukból nő ki a szép Szabadság,
Mit soha elvenni nem lehet.

2.

Áldva-áldják

Bolmáni síkon anyák, hitvesek
Járnak, hol férjük, fiuk elveszett.
Még símogatnak kis vadvirágot,
Kedvesük talán éppen itt állott.

Itt harcolt és itt bukott halálba.
Mintha virágnak letört a szára.
Údén és ifjan feküdtek sorba,
Szép arcuk beleveszett a porba.

Még sóhajtottak: arám, gyermekem,
S már eltűnt álmuk fázó réteken.
Csatakos, véres napokkal később
Mondtak fölöttük búcsúszt, végsőt.

Addig halálba dermedten vártak,
Hogy jönnek egyre halott bajtársak.
Az élők pedig győzelmet vesznek
Az ellenségen, mely sunyít veszteg.

Aztán jutalom: ragyogó napban
Virul a róna, győző dal harsan,
Népek a népet forrón ölelik,
Hősöket áldják s a csata helyit!

3.

Oszlopfőírat

Népem kegyelete nyújtja ki kezét
S a bolmári síkon szórja szerteszét
Forró emlékezés piros rózsáit,
Hősvér patakzott itt egykor bokáig.

Aldott a halál, mely életet adott,
És áldott a nép, mely véráldozatot
Tett a testvériség szent oltárára,
Nagy eszményeinkért im sikkasztálva...

(1951)

Húszonötéves pályám

I.

Tévelygő ifjú, harcokba botlottam,
Beteg világrend tántorgott romlottam.
Én életét és tisztaságöt vágytam,
Szemem kitágult vad csodálkozásban,
Hát ami jó és szép, elérhetetlen?
S csak menni kell a kietlen szélékben?
Bajjal bírkóztam s tanultam, tanultam...
Ó, bék rideg és szomorú a múltam.

II.

Magam maradtam sok kegyetlen órán,
Szennyre léptem, bár tisztaságom óvnám.
Bölcsesség titkát kutattam oly mohón,
Hogy kinevetett ezer csúf Harpagón,

Akik erszényük tartalmát nézték csak
S a bankón néha megérezte a vérszag.
Én meg csak báván könyvekért lohoztam,
— Ó, beh rideg és szomorú a multam.

III.

Elszalajtottam, mi gazdagság, szépség,
Mert a dús zsákmányt elvitték vad vércsék,
Akik lecsaptak idején mindenre,
Mi léleknek szent s érdemes lehetne.
Fölfalták, tépték, rútul megtaposták,
Mi már nem kellett, kifosztva otthagyták.
Nekem mi maradt? Álmodozó voltam...
Ó, beh rideg és szomorú a multam.

IV.

Anyagi szépség, mi szellemit táplál,
De kevés jutott elvadult világnál.
Amit láthattam, amit ízlelhettem:
Szegénység átka, zordon sors, kegyetlen.
Mégis nap felé vágytam, csillágokhoz,
Maga a tiszta vágy már fényeket hoz.
Néha így mentem, szent fényekre gyúltam.
— Ó, beh rideg és szomorú a multam.

V.

Nem vártam aranyt. Elismerést csupán.
Csak kézszorítást — huszonöt év után.
Huszonöt évig jártam igaz úton.
Hogy mi tartott meg, magam sem tudom.
Most ideértem, első nagy állomás,
Nem vár egy jó szó, baráti áldomás.
Dicséret, obsit nem járna csak holtan?...
Ó, beh rideg és szomorú a multam.

VI.

Titkolt lázakat vittem a dalokba,
Bánat nem fájt úgy, ha jártam dalolva.
Szegények szive megnyílt és kicsordult,
Általam szólt bús jelen és gonosz mult —
Akik láthatták pályámat egészben,
Azoknak többé nem érdem az érdem?
Miért égtem el, miért is bomlottam?
— Ó, beh rideg és szomorú a multam.

VII.

— Eb, aki bánja. Ott, ahol én jártam,
Fény oly kevés volt sötét éjszakában.
De fényt szomjazók áldása kísérte
Azt, aki néha bekapott a fénybe

És egy sugarát a földre lehozta,
S vívott bátran, hogy ne ragadjunk koszba.
Mindig velük, a szomjazókkal voltam.
— Tán nem is rideg s szomorú a multam.

VIII.

Bocsássatok meg, ti néma, bús Szájak,
Kik helyett mondtam káromlást, imákat.
Ti, kikkel a Jót együtt keresgettem,
Hogy dalnokotok most kedveszegetten
Szóit maga baján. Ti nem feledhettek,
Szívben mérítek föl az érdemeiket.
Szívetek enyém, veletek indultam.
— Mégsem rideg és szomorú a multam ...

(1951)

Szeretni örökké, változatlan

Nem tékozlom szívem szép honát,
Hiszen sorsóm honóm sorsán érik.
Rossz szóra vigaszt a földem ad,
Lelkem itt nő tetejétlen édig.

Oly sokat mondott nekem e föld,
S fiainak oly sokat mondtam én.
Ha bú virágos kedvemre tört,
Vigaszt nyertem szülőföldem ölen.

Óseim csontja s elhullt pora
Termékenyíté itt a jó rögöt.
Volt az élet sokszor mostoha,
De hűség a néphez idekötött.

Szárnyaló szókkal vagy jajogva
Mondtam szegény társaim énekét,
Szívünket emeltem magosra,
Hogy naptűzként érezzék, ami Szép.

Jövőt is súgtam csüggedőknek,
Hiszen a hitem olyan, messze ért,
Hogy álmaim itt kergetőztek,
Hogy közeljött a csábos messzeség.

S ezért nem adom álmainkat.
Nem adom a hitet, mely elkísért
Végig, hol szomjú szív nem ihat
Tisztaságot, ha vad lápokhoz ért.

Nyitott tenyéren fölemelem
Szerény áldozatom: e szent rögöt,
Hol vér s verejték a kenyere
Adják, sujtó, aszott évek között.

Nézzétek, ó mennyi erő kell
Szeretni örökké, változatlan!
Hogyha őrzőngő vihar fölkel,
És ha békés pacsirtaszó csattan.

Nemcsak a miénk az életünk,
Nemzedékeket fogunk mi össze.
Mult és jövő ér össze velünk,
Hogy a folytatást egészbe kösse.

Tanúságot tesz népünk mellett
Ragyogó dal s csömpe dadogás,
Vér, nyelv, tudás, hit énekelnek,
S mind, ami történik, oly csodás.

Akit szándékok, akit ősök
Jó hitben népünk sorsához kötnek,
Akit a szülőföld meggyőzött,
Mind hirdetője lesz az örömnnek,

Hogy a szabadságos életért
Kiállni mindig szent kötelesség,
S ha egyéni élted végetért:
Az egész Létnek szépsége tessék.

Az egész Lété, mely fölragyog
Gyarapodó nemzedékek útján,
S ha a Műhöz magad od'adod,
Örökké élsz, nem haltál meg kurtán.

(1951. június.)

Elment a kedves

Elment a kedves. Tán egy pillanat
Volt csak ittléte, villanó mámor.
Be az ablakon kacagott a nap.
És én öleltem, nem tudom hányszor.

Szívünk összenőtt. Ó, most hányadszor.
Csókban keressük fiunk jószágát.
És míg édes, karombá hanyatlol,
Agyunkon lázas ének harsan át.

Tüzes szép ének, egykor dalolta
Vad tavaszokon lázas szerelmünk,
Mikor éhesen és zavarogva
Otthoni zugolyt s hitvest kerestünk.

Otthonom szavát, mosolyát hozta
Ide, a zajos szállodazugba,
S amíg zuhanunk régi álmokba,
Az élet messzé röpdösött zúgva — —

Most elment. Hűvös eső verdesi
Az ablakot és a kontyos fákat.
Fejem lüktet. Nincs lágy kéz, hitvesi,
Hogy csillapítsa, mi ismét fájhat —

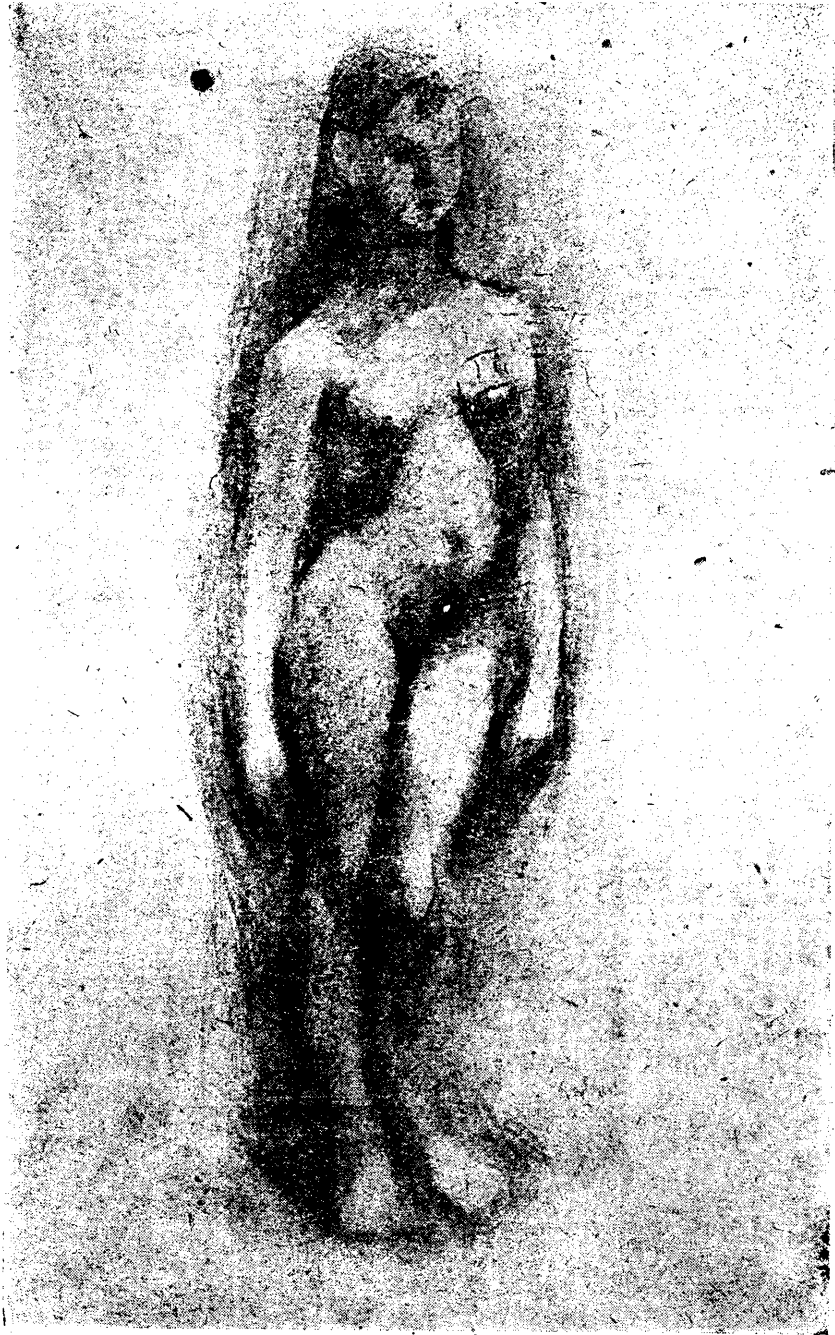
Elment s e'vitte zúgó vonatban
Halk, csöndes csókok illatát. Hideg
Hotelszobában magam maradtam,
Hol szavam, vágyam más nem érti meg.

Kint az esőben a vonat rohan —
Fáj itt a magány. Egy bús rózsaszál
Ványad-pohárban és otthontalan.
— Hitvesem ágya most elhagyva áll.

Hosszú időn át magam laktam itt.
Ó, de nem voltam olyan egyedül,
Mint most, hogy szobám forró titkait
Almodom vissza. S bánat hegedül.

Néhez a búcsú. Kiszakadt élet
Vérzik a magány nyirkos paplanán.
Ném oly ijesztők a meszeségek,
Mint a közeli búcsú csókja fáj.

(Zombor, 1951.)

Gábor Zoltán: „A felszűz” — Szén

MAJTÉNYI MIHÁLY:

A kislejtsze

I.

Gernács, a raktáros, féltizkor délelőtt bejött a személyzeti osztályra. Kicsit vakargatta a fejét, ezt olyankor szokta, ha baj van. Az pedig mindig akad, baj és bosszúság; ismerik már az üzembn Gernács tétova mozdulatát.

A bérelszámoló nyugtalan és lapos pillantása meg is akadt rajta. Tekintete végigsimította köpcös embert. »Hát te minek jöttél« — ez volt a szemében, de aztán ráhajolt megint asztalára. Utóvégre, ha akar valamit, majd megmondja.

A raktáros csak állt tétován, tekintete a referens üres asztalára meredt. Krárogott egyet-kettőt, nyilván készült rá, hogy megkérdezze, hová lett. Már mint Gyuka, a referens. S hogy hol található meg.

Az ajtó most szélesen kivágódott, kirobbant és tele szájjal bejött az Ibolyka.

— Na, mit hozott Gernács bácsi?

Persze hogy rászólt, persze hogy megszólította mindjárt, majd éppen őt nem! Hogy ki járt itt és miért, azt neki csak tudni kell? Azt mindig az Ibolyka tudja legjobban.

— Hát izé... én ötle akartam valamit — s mutatott az üres székre. — Nincs itt?

— E'hívták Gernács bácsi. De félóra múlva itt lesz, biztosan.

— Mert arról van szó — és ez úgy hangzott a raktáros szájából, mint valami vallomás — arról van szó, kérem...

Nem fejezte be a mondatot, közben leült egy székre és halkabba fogta hangját. A lány asztala elé ült, kicsit félrefordított fejjel, mintha állandóan lesné, hátha megjön közben mégis a Gyuka s akkor neki mondja el a dolgot. De nem nyílt az ajtó, sem a folyosóra nyíló szárnyasajtó, sem az a másik, az igazgató szobájából. S ha már elkezdte, hát végigmondja, miről van szó.

— Arról van szó — fogott megint bele — arról van szó, hogyhát megvan a lakás, kérem. Megkaptam.

— No?

Keszeg, a bérelszámoló, ütötte fel fejét csodálkozva, az övé volt a »no« mert az ilyenre, a lakásdologra nagyon hegyes a füle.

— Megvan — fordult most már feléje a köpcös ember és igazított egyet a nadrágszíján. — Csak át kell venni a végzést — és azért is jöttem kérem...

A nagy, szárnyas ablakon át az utca felől belengett a késő, októberi délelőtt párás, ködös homálya. Olmos volt a levegő és szürke, pedig úgy illett volna, hogy ennél a bejelentésnél napfény öntse el az

utcákat. Úgy illett volna, hogy a napsugár hanyattvágódva az ablaktáblán, bokáját csattogtassa és azt jelentse: lakást kapott végre a Gernács bácsi. Vagy legalább kushadnána el a szélben csikorgó cégtáblák; ezek mind a sárga irigység hangját hallatják — legalább így érezte Gernács bácsi ebben a pillanatban, amikor megtette a nagyirodán a fontos bejelentést. Kicsit sóhajtott melléje és ebben benne volt másféléves lakáskérvényének egész kacskaringós útja. A sok dugába dőlt reménykedés, a hajnali sorbanállások a hivatali folyosón, a lakáshivatal előtt, amelynek még a kilincset is leszerelték, és csak egyedül a hivatalszoba tudott ki-be járni, vadul forgatva a kihúzott rézkilincset, miként a vasúti kalauzok a jegylyukasztót.

»Hej, emberek, lakáshoz jutottam végre!« — ez volt a sóhajban; talán maga sem hitte, hogy igaz, Gernács bácsi. Hogy ekkora tülekedésben, annyi sok kérvény közt éppen ő... Dehát igaz volt, nincs vita; csak át kell menni a végzésért, vagy hogy mondják. S azért jött ő ide, elkéredzkedni.

A bérelszámoló, — akinek éppen úgy csikorgott a hangja, mint a cégtábla odakint a szélben, vagy mondjuk mint egy rozsdás szélkakas — ő nem hagyta ennyiben a dolgot. Nem torpant meg attól a kis sóhajtástól Gernács Gáspár ajkán. Beljebb akart hatolni a bejelentés rejtelseibe s faggatni kezdte:

— Aztán milyen?

— Micsoda? — riadt fel sóhajos ábrándozásából Gernács bácsi.

— A lakás. Hogy milyen, mekkora, hány szoba?

— Három — hangzott a büszke válasz.

Gernács bácsi megint babrálta a nadrágszíjon, talán hogy megrántsa megint. Arra hogy három. Három szoba.

Ibolyka szája azonban lebiggyedt.

— Á, megosztott lakás, társbérlet, nem ér sokat Gernács bácsi. Közös konyha, ugy-e? S ki tudja, milyen népekkel...

Neki nem volt csikorgó hangja, az Ibolykának, dallamos meleg hangja volt, mégis úgy beszélt, az irigység nyelvén. Mert nem jár három szoba az öregnek, egy jár neki s mindjárt kitalálta, hogy másé lesz ott két szoba. S ezt öntötte csípősnyelvű formába, az oktató irigység hangját.

Gernács azonban nem hagyta magát. Közelebbbrukkolt a széssel, s mint aki titkot árul el, mosolyogva magyarázta:

— Á, kérem, az nem számít; nem számít éppen semmit. Mert tudják kivel kaptam meg a lakást közösben? A Zajc Ferivel, na. Együtt okoskodtuk ki a dolgot.

A Zajc Ferivel, igen. Hát az más, persze. Mert Zajc Ferenc az majdnem annyi, mint Gernács Gáspár, ez köztudomású az üzemből. Ezeket együttlátni mindig, a kocsmában, az utcán: egymás mellett vannak a raktárban is, Gernács a raktáros és Zajc a helyettese. Ezek között soha sincs szóváltás; mint a hörcsög, úgy ugranak egymás védelmére. Ez köztudomású ugyebár. Emlegetik, hogy sokat labdáztak együtt gyerekkorukban és mundértársak voltak a lövészárookban...

Gernács bácsi felkelt és derűsen nézett maga elé. A titkot átadta, most rágódjanak rajta. Kivette a dóznit és sodort egyet, szájába dugta a cigarettát és ráfüstölt.

Elmenőben, kicsit félvállról szólta oda; tekintetével az üres asztal felé vágott:

— Na, majd később jövök, ha itt lesz.

November elején már be is költöztek. Egymást segítve, — lelki barátoknál mi az! Akik együtt bújták a lövészárkot valamikor.

Egy kocsi jött Pirosról, a Gernács bácsi kacatjával. A másik a Turgenyev utcából, Zajc Feri sógorától, ahol a család eddig, gyerekestől meghúzódott. Gernács bácsi megszűnt bejáró lenni, nyugalomba helyezte kerékpárját, amelyen eddig télen-nyáron bekarikázott a faluból. Ó boldogság! Reggel becsületesen kialhatta magát, nem kellett a pedált taposnia örökké.

— Szerencséje volt ennek a Gernácsnak mégis — vélték az üzemben. S hátbaütögette mindenki:

— Na fater, a városi lakás az mégiscsak különb, mi?

— Nono — mondotta ott a raktár mélyén Gernács Gáspár a főraktáros. És ránézett a mattató Zajc Ferire. Az, mintha lesütné szemét, tett-vett és hümmögött. Ha dicsérték nagy szerencsését neki is, hogy kenyeres pajtásával együtt kapott megosztott lakást, így tett mindíg mostanában; ráhagyta. Nem szólt semmit, éppen mint a másik. »Beszélj bolond« — ezt is jelenthette a hallgatás. Belebeszél mindenki az ember dolgába. Hát lakás, persze hogy lakás, jobb mint örökké kárizkázni Piros felé. Jobb, mint a sógor egyszobája, ahol négyen szorongtak a Zajcok: a férfi, az asszony és két gyerek.

De azért mintha nem beszélgetnének már annyit a raktárban, ezek ketten. Biztosan több az írivalójuk, a Zajc Ferinek pedig sűrűbben kell kijárni a szerszámraktárba — azt ő kezeli, külön — ilyenkor Gernács ott gubbaszt a tolóablaknál és bámul maga elé. Néha simít egyet a homlokán és félszemmel lesi: jön-e a másik? S mintha nem derülne úgy fel az arca, ha a sovány, hosszú kenyerespajtása visszacsámpázik...

Délben is, ha dudálnak, Feri még tesz-vesz. Társa ránéz és tekintével hívja. De nem szól. Csak a másik beszél ilyenkor:

— Te csak eredj, nekem még ezt el kell végezni.

Hát igen, a szerszámjelentés. Gernács bácsi még vár egy sort, aztán megindul. Végigmegy a hosszú gyárudvaron, kezében ott csörög a kávéskanna. Lépked a téli latyakon át; mennek és sodródnak mások is mellette.

— Hát a pajtást, azt hol hagyta?

Gernács csak legyint. »Neki még dolga van« — motyogja, nehogy válasz nélkül maradjon a kérdés. Aztán kifordul a gyárkapun.

A kukac is belülről rágódik az almán — szokták mondani. Szép is a barátság, amíg nem férges: hogy hol bújik bele a romlás — ki tudná azt ugyan?

Nem volt miköztünk soha semmi szóváltás — gondolta Gernács Gáspár hazafelé menet; de már arra nem mert volna megesküdni, hogy nem lesz ilyesmi a közeljövőben. Nem, arra nem mert megesküdni, ördög bújjon az egészbe!

Ördög bújjon az egészbe. Pedig ott van a méreg valahol, érezte, ott van valahol kettőjük között. Ott van azóta, ahogy a két kocsi befutott, az egyik Pirosról, a másik a Turgenyev utcából. Megálltak szépen a nagy ház előtt és a két család cipelni kezdte a betyárbutort.

Az ő holmija parasztszekérről került le — János szomszéd fuvarja volt szívességből; amaz meg, a Ferié, társzekér. Speditőrös; na. Hát igen, ott van valahol a kígyó mérgefoga, ott búvik, s már ezen a találkozáson belemart a lelkekbe. A két puhafasifonér s a két ágy, a disznó-

vályu hátul a saroglyában; a szalmazsákokot előbb kiürítették, jól jött a szalma a pakkolásra... Csempe edények és rozszant konyhaasztal, sok évtized szegénysége.

Hát igen, ott volt a baj. A nagy társzekérről meg hatalmas diófabútorok, szényegek, lábtörlő, kokszos-kanna került le. És képek aranyrámában.

Ott gubbasztottak egymás mellett, a két rakomány. Ők meg hordták, hordták egyre: nem nézték, mi melyiké, segít a testvéri kéz ilyenkor. S a két kamasz rihegve-röhögve tologatta az ócska konyhaasztalt; Józsi sógortól, a tönkrement kávéstól való bútordarabot. Márványlapos asztal, csak hát meghasadt régen a márvány a foglalatában, s a rések legjobb búvóhelyei a morzsának. Ingott az egész rozoga asztal, azt tologatta a két gyerek.

— Hop ho, te vigyázz, mert összetörik!

— Ez? Hehe, ez már törött volt, amikor megcsinálták.

S akkor nagyot reccsent az asztal és széttört a folyosón. A márványlapja öngyilkos-módon több darabban kiugrott és elterült a padlón. A két gyerek meg röhögve, egymást csipkedte, siratta az asztalt s kinevette vele a szegénységet. Amikor^o ő, akár a himes tojáást, ott vitte a fehér!akkos konyhaasztalukat. Dehát ez már így van: az ócska az szemétrevaló, az újat becézik és simítgatják. Ez már így van.

S ez a kétféle holmi ez nem bírta egymást a közös lakásban. Olyan szépen megbeszéltek pedig Ferivel: nekik két szoba, neki a harmadik meg a folyosó, oda ő rakodhat. De jött a ténsasszony — ő már csak így hívja, neki nem komaasszony, sem aranyos Rozika — jött a ténsasszony és húzogatta az orrát. Hogyhát mégse lehet a sok ócska kacat az üveges-gangon, mit szól, aki hozzájuk jön. Oda bútor kell, rendes fonott székek, asztal, cserépvirág. Aztán az is az övék lett, a gang, a Feriéké; az ő holmija meg a padlason porosodik.

Legyintett Gernács bácsi, mintha önmagával vitatkozna. Mintha elüzné magától azt a sok bolond gondolatot. Az ember, amiye van, azt hordozza, hurcolja lakásról-lakásra; sok kacatját, míg egy nap öt viszik el a holmi mellől a temetőbe. Hogy ő ilyenekre azelőtt nem is gondolt, nem jöttek ilyen gondolatai. Csak mióta beleült ebbe a városi lakásba. A nayvalya a Zajc Feribe, meg a tekintetes asszonyba és a két kamaszba! Fontos hogy tető alatt van, hogy nem kell nyolc kilométerről bejárogatnia — hát nem az a fontos?

Most már abban sem volt biztos, hogy valóban az a fontos.

III.

Ugy romlik, mondom, az alma, belülről, de aztán egy nap kiüt a forradás a bőrén és megrusnyul.

... Tisztán hallotta ő aznap reggel az ajtón keresztül, hogy kiabál a ténsasszony a kislefjeze miatt; pujgatja az urát. Nem mintha az övé — az ő felesége — nem kezdene rá ugyanígy. De ő leinti csöndes szóval vagy rákiabál. Neki a Zajc Feri a barátja, diófa bútorral és a két szobával is, a hajdani kereskedőmód úri jeleivel, rokonságával — míghát az ő sorsa csak a pallérság volt a multban, meg a szegénység. Most pedig egyformák na, egyformák. Neki barátja ez az ember és kész. Ő lenyeli a célzásokat a Zajctól, helyreintí az asszonyt, ha pujgat, dehát vékonyak az ilyen városi falak és sok az ajtó... áteresztí a hangot. Az pedig nem jó. Mert a Zajcéknál másként van, bizony másként!

A kislejtszet hajtogatják még mindig Zajcék, élükön a ténsasszony-nyal. Hogyhát ki törte el; a Feri csak bele-belebrummog. A kislejtsze eltört, ördög tudja, hogy kinek a kezén, kinél volt utoljára. Azt sem tudni kié ez a kislejtsze. Ő hozta a házhoz, de a Zajcék csináltattak nyelet neki. S jó volt minden apró háborúskodás ellenére, közös volt, mindnyájuké. Most kicsorbult, ördög a dolgába, ebből lett a ribillió.

— Ők törték el — kezdte el a pujgatást most már Gernácsné is.

— Hallgass már, nem mindegy az? Ekkora lármát egy ilyen ócska fejsze miatt!

Dé'ben már a ténsasszony mérges ajtórándítás után csak bekiabáló üzenet formájában harsogta:

— Mondja meg a feleségének, hogy az eltört fejsze nyele a miénk volt, ha nem is mi törtük el! Különben is most magukon a sor, hogy megcsináltassák!

Elmenőben mintha olyat is mondott volna a ténsasszony, hogy koldusnépség. Nem is nekik mondta, a szemükbe, csak úgy dúlva-fúlva, mérgében, a falaknak. Csakhogy a falakról addigra már visszaverődött a sok-sok más pujgató szó is. Például ilyenek, hogy ne hadd magad, te mint volt kereskedő egy ilyen pallértól! Meg hogy: jó lesz a krumplit újból átmérni, az kint állt a gangon és sohasem tudni... Meg az hogy örökké égetik azt a villanyt, pedig mi fizetjük! Harmadát adják csak hozzá és többet fogyasztanak, mint mink...

Mondom, a falak akkor már harsogtak és verték vissza a csatakiáltásokat. És pár nap mulva dehogyan várták volna Gernács Gáspár a Zajc Feri munka után!

Nem is néztek már egymásra, csak a segédmunkáshoz intéztek szavakat, hogy abból értsen a másik.

A kislejtsze, úgylátszik, az a buta kis vasdarab, elvágta végleg a ketőjük barátságát.

A JUGOSZLÁV SZONETT FÉNYKORÁBÓL

ÍVÓ VOJNOVICS:

Vigasz

Mért nézel úgy, honom goromba szirtje,
mohábanótt sötét barlang-szemekkel?
Tán ama zordon, ősi düh tekint le
rólad, melyet már régen láttam egyszer,

az a kardélre lobbant szörnyű vérvád?
Te tudod, csak szeretettel pöröllek,
s áldom völgyeid tompazöld babérját,
s a sziklákat, s porát e drága földnek,

melyet vihar sodór, de könny nem áztat! —
Vagy rajtad a Szabadság álma sír át? —
Ah! szólj, üvölts, a hajadat csupáld vad.

üstöködről, vén Oedipus, de pillád
húnyd, mert a jóslat átka feneketlen!...
— »Ne szánj, vak vagyok!« — döng a kő rekedten.

(1898)

A. G. MATOS:

Őszi est

Álmodják ólmos, alvadt álmaik
sötét hegycsúcs fölött a fellegek;
őszi este monoton árnyait
viszik a folyón sápadt szellemek.

Lucskos mezőkön túl ködben lapít
csöpp házaival a falu. Beteg
nap hűlő szemmel nézi, hogy avított
fűzek varjakkal feketéllenek.

Minden sötét, hideg; csak sejteni
az utakat, rájuklép emberi
lázak célja: az örök éjszaka.

De míg vádakkal száraz levele
győztes életről zúg, egy jegenye
virraszt a mindenségben egymaga.

(1910)

FRAN GALOVICS:

Childe Harold

Hol a hazám? — A szem tébolyultan kutat,
s tapintja hült helyét. Míg az ő tiszta csenddel
csillogó csúcsain halk, titkos szavakat
suttoztat cserfalomb-hangon az ősi szender.

Hol a hazám? — Mind elvesztették arcukat,
kiket szerettem. — És bolond szívemben nem ver
már szenvedély — kihalt a holt hamu alatt? — —
Köröttem mindenütt csak tenger. Pusztá tenger.

Az ég hallgat, akár valami késő emlék
szülőföldemről, hol másféle nap ragyog,
s a szentelt küszöböt borostyán fonja zölden...

Hallgass, te éji ég! — Légy áldott, drága földem!
Tűnsz, mint csalóka árny, szétfoszló sejtelem, kép,
melyet meglátni már talán sosem fogok!

(1910)

MILÁN BEGOVICS:

Birs

A nagyapai öreg ház előtt egy
birs teregeti méltóságos ágát,
rajta a nap gyér sugarat szítál át,
s a gyümölcs lehellete mind erősebb.

Bégetés hallszik; kis csengők csönögnek,
kolompok kongnak, megannyi imádság;
a pásztorok dalaik dudorásszák,
Azól mellett a Bodri, ez a bölcs eb

hunyorog rám. De bennem sír a lélek
egy vágytól, gondolataim idézik
a régi szép napokkal tűnt szerelmet —

és a birsalma lankadt, súlyos, érett
lehe emlékezést sodor a vérig,
hogy épp ily illattal kábít a melled.

(1912)

VLADIMIR NÁZOR:

Bot

Ha fiam lenne, botot és tarisznyát
adnék neki, és mondanám: — Eredj!
Járd a világot! S lelkedre ne vedd,
hogy mindig más a két szemed amit lát.

Légy jó és rossz, de sohse vonzzon hívság!
S akármilyen ér, ne szégyeld szívedet!
Hagyd, hogy mint szirtről szétrepüljenek
rólad a hiába-csiholtam szikrák!

Lábbal lépsz majd, hol képzeletben mentem.
Mit csak gondoltam, megtapinthatod.
Amit álmodtam, elvégzed helyettem.

És ha egyszer megtérsz a nagyvilágból,
míg az én törzsem gyér levéllel gyászol,
a kezekben kivirágzik a bot.

(1927)

Fordította: Ács Károly

Gábor Zoltán: „Részlet Jurándvor-faluból“ (Krk szigete) — Szén

Nyomor

»Ne félj, barátom, az éhhaláltól,
A nyomor meglel, ha keres, bárho!...«

énekelte szomorú hangon Ijedt Mudrony Mártyin. Borzas haja, mintha az ijedtségtől tenné, bizonygatóan lobogott a nóta ütemére. Kibükkelt, sápadtkék szeme kitágult, mintha örökös rémületbe merevült volna. Ütemesen ringott a száraz, szögletes, sápadt és megnyúlt, rendkívül sovány arc is a vékony nyakon, a nóta üteme szerint mozgott a csontbőr test is, ez az apró, élénk és rugalmas soványság. Míg az apa így énekelt, ütemre zengtek bele selypítő, bánatos cérnahangocskákon a gyerekek: a hároméves kicsi Zosza és a kis négyéves Jás:

»Ne félj, barátom, az éhhaláltól,
A nyomor meglel, ha keres, bárhol!...«

Mudrony Mártynak ilyenkor úgy fősajdult, elszorult a szíve, hogy úgy érezte, még a lélek is sír benne.

Mudrony Mártyin olyan szegény volt, hogy nemcsak a faluban, de az egész környéken sem volt szegényebb parasztember mint ő. S a felesége halála még az apró gyermekeket is a nyakába szakasztotta.

Mudrony Mártyin szinte ész nélkül szorgoskodott a ház körül. Elvállalt akármilyen munkát, hogy valamiképen eltarthassa a gyerekeit s a télen fölmelegíthesse őket. Nem emlékszik olyan napra, mikor ő maga is jólakott volna.

Nem, ilyen napra nem emlékszik, mióta esztét tudja. Az apjánál, a nagyapjánál ugyanilyen nyomor uralkodott, mint nála.

— Úgy látszik, ilyen átkozott fajtából vagyunk! — gondolta Mudrony Mártyin.

Egyszer aztán, össze, mikor már besüvöltözött a szél Mudrony Mártyn kunyhójába, a kétségbeesett Mártynak megdobbant a szíve.

A bíró, Csiszek Nikoláj, tanácskozássra hívta össze a parasztokat. Eljött Mudrony is, de alázatosan meghúzódott a többiek mögött. A bíró háza előtt gyűltek össze a gyepen, egyik vasárnap délután.

A bírón finom fekete ruha feszült. Fején új kalap, fölékesítve egész sor apró csigával s egy hatalmas sárgarézcsattal. Kis lánc az ingén és a derekán négy szíjöv, melyek fölértek a hónaljáig.

— Kedves falubéliek! Egybehívtalak benneteket, mert valamit közölnöm kell veletek. A Római Antal halála előtt odaajándékozott egy hasas tehenet, szép, nagy tarkát annak, aki elkészít egy szentantalt, amelyet aztán elhelyeznénk a falu közepén, fönt a parton Pavloszkék felé, ott a Petrovnál, a Macsulaszék háza alatt. Ez a hely tetszett a legjobban a

* Kazimír Przerwa Tetmajer lengyel regényíró (1865—1940) a modern lengyel próza egyik megteremtője. Kezdetben a romantikusok kitaposott mesyéin haladt, a századforduló után azonban csatlakozott azokhoz a haladó írókhoz, akik meglítetták a lengyel falu igazi problémáit. Különösen figyelemreméltóak a tátrai hegyvidék nyúlványain élő parasztságról írt mély és megrázó elbeszélései.

megboldogultnak, s engem, mint bírót kijelölt a kívánsága végrehajtójául. Hogyha majd elhelyeztük a szentantalt, hozatunk ki a városból egy papot, hogy felszentelje, s azzal már kész is a dolog. A megboldogult Pacskora... akarom mondani Római Antal ehhez a szentantal szoborhoz ideadta a legszebb szál fenyőt a maga tilos-ából. Már ki is választottuk. A fát majd kivágjuk, lenyesetjük, el is szállítjuk. Van-e köztetek olyan, aki ki tudná faragni a szentantalt?

Senki sem felelt. Ki vállalkozik ilyesmire? Az emberek láttak már szobrot az új-targi templomban, meg itt-ott a gyűléseken, ha oda eljuttott valamelyikük néha, de az is ritkán esett meg, mivel sokat kellett menniök az erdő elé, míg a templomhoz értek. Aztán meg, ha láttak is (és persze, hogy láttak) szobrot, egy sem azon törte akkor a fejét, hogy azt a szentet vagy szentasszonyt, tehát akár az Úrjézus Krisztust meg a boldogasszonyt is el tudná-e készíteni.

Hallgattak mindnyájan.

— Nos, — kiáltja egy kis idő múlva a bíró, — nincs senki, aki elvállalná?

Senki sem szólt.

— A tehén — mondja a bíró — szép állat, aztán biztosan hasas is... Én pedig még ráadok két zsák krumplit.

Csiszek Mikoláj bíró nagyon gazdag ember volt.

— Én egy kosbirkát adok rá, — jelentkezett a bátyja, Csiszek Jakab, aki szintén első volt a jómódúak között.

— Én meg egy zsák zabot! — kiabálta be Klamkosz Mihály.

— No, én fél-zsák tavaszi búzát! — kiáltotta Nyevjara Jan.

— A másik felét meg majd én — vágja rá Ksiszják Kuba.

— Én egy malacot adok — töldje tovább Malinovszki Mihály.

— Én pedig egy darab vásznat adok, tudom, hogy az van az aszszonynak.

— Egy ezüst tallért adok! — rikkantotta Pavlik Jásek.

— De nem te adod, hanem, akitől elloptad! — tréfálkozik valaki. Mert Pavlik tolvaj hírében állott.

Általános nevetés robbant ki a parasztek között; aztán, szinte akaratlanul, minden tekintet az öreg Harbut Juszkára esett, akit egyébként csak »Nagyítókének« hívtak s aki a legvagyonosabb gazda volt a környékbeli tíz faluban. Neki nemcsak kaszálója volt az elégen felül, meg kétszáz birkája, ötven darab lábasjószágja a nagyobb fajtából, hanem már a dédapjától, a nagyapjától, aztán az apjától is lopott arany maradt rá, amihez fiatalkorában maga is szerzett, hogy már egész hordóval állt a pincéjében. Pedig ő, ahogy már mindenütt beszélik, szeretne valamicskét le is mosni a lelkéről, noha látszólag még fent hordja az orrát.

A parasztek csak figyelték, végülis Klamkosz megkérdezte:

— Hát te, Harbut?

— Hát én — feleli Harbut lassan mérlegelve gondolataiban a hangot, nehogy túllőjön a megengedhető mércén, de, hogy mégis fölülmúlja valamennyiüknek a számítását, s emellett hozzá méltó ajándékot nyújtson az úristennek... — én majd adok tíz magyar aranyat.

Mind kővé meredtek. Halotti csend lett úrrá.

— Nahát, ki érzi magát alkalmasnak? — kérdezte a bíró.

De nem felelt senki, senkisé sem érezte magát alkalmasnak. Ekkor azonban egyszerre, a hátuk mögöl, remegő torokhangon, szinte kétségbeesetten kiáltja Mudrony Mártýin:

— Én!

— Kicsoda?! Ki?

— Mudrony! A Mudrony Mártyin! Az »Ijedt«! — felelték.

— Mudrony! Te, Mártyin? — kérdezte elcsodálkozva a bíró.

— Én — felelte Mudrony.

— De aztán majd tudod-e te azt?

Mudrony nem kételkedett ebben, meg túlságosan szegény is volt ahhoz hogy kételkedjék.

— És miért nem tudná? — kiált fel magából kikelve Pavlik, aki sajnálta Mudronyt, hogy annyit nyomorgott, noha bolondnak is tartotta, mert nem sikerült rábeszélnie a különféle tolvajlásokra. — Aztán mért nem bírná? Megcsinálja ő!

— Megcsinálja, persze hogy megcsinálja! — Hagyták helyben néhányan... Hisz' Mudrony mindenre képes! Ez kovács is, asztalos is, ha meg azt akarják, gölöncsér is! Megcsinálja, hát!

— Az már igaz, ha valakinek keresnie kell, legjobb, ha Mudrony keres — szólt Klamkosz.

— Úgy is van — ismerte be Csiszek Jakab.

— Hát, te, Harbut, te mit szólsz ehhez?

— Hát, mit mondanék én? Csinálja, aki akarja. Nekem mindegy. Adom ennek, vagy adom annak. Ha Mudrony megcsinálja, akkor neki.

— Nos hát akkor, — mondja a bíró Mudronynak, — holnap ki-döntjük a fenyőfát. De hol szeretsz te jobban dolgozni? Nálam vagy a saját házádban?

— Otthon, a gyerekeknél — felelte Mudrony.

A gazdák elégedetteknek látszottak. Először is azért, hogy a legsze-gényebb (de még milyen szegény!) fog segíteni a bajon, másrészt meg azért, hogy akadt egy olyan is, kitől igazán nincs mit irigyelni, s végül, mert hittek a Mudrony tehetségében. Megelégedéssel töltötte el őket az is, hogy náluk, az ő falujukban találtak olyan embert, aki elvégzi majd ezt a munkát s nem kell egy ilyen után kérdezősködniök másik faluban, vagy pedig esetleg a városból, Új-Targból hozatniok mestert.

— Ho-hó! Mudrony szegényember, de feje az van neki! — je-gyezte meg Klamkosz Mihály.

— Hát, a szegénység mindenre megtanította — mondta Csiszek Jakab.

— Meg, biz azt, mindenre.

— Hej, emberek, de sokat is úzta ám kiskorától fogva! Én már a tízenegyedikben voltam, amikor ő még kisgyerekmódra egyszál ing-ben nyargalászott. Merthogy megbocsáss, gatyát nem varrtak neki, nem volt miből. És, ha földobtunk egy darab zabkenyeret vagy egy főtt krumpplit, elkapta a levegőben, mint a kutya szokta. Mert szörnyen éhes volt és szegény.

— No, de most majd lábra tud állni ő is. A többi még csak úgy-ahogy, de Harbut tíz aranyáért már egy kis leget is vehet.

— Mért is ne? Persze, hogy venni fog! De még milyet!

— Vége a Mudrony nyomorúságának.

— Úgy él ezután ő is, ahogy emberhez való.

— Senki más, mint maga az úristen ihlette meg a megboldogult Ró-mait akkor.

— Lehet is! De az a Harbut is jóltette, hogy szerzett, mert ha nem volna neki, most nem is adhatna.

— Abban igazad van! De látszik is, hogy isteni előrelátás vezette erre. Hogyha nem lopott volna Harbut, mit adna akkor a szegénynek? Lopjál, de adj is! Azt mondja az isten örök törvénye.

— Aztán csakugyan úgy is van!

Mudrony Mártyin járt-kelt, mintha megbabonázták volna s mintha valami aranyfelhőben lépkedne.

... egy tehén, egy borjú, két zsák krumpli, egy kos, egy zsák zab, két kizsák búza, malac, egy darab vászon, a tallér és — Mudrony Mártyin szinte még önmaga előtt is félt kimondani — a Harbut tíz aranya! Tíz arany! Magyar arany...

Mudrony nem látott még ezüsttallért sem, hát még aranypénzt! — s most lesz ilyen is neki, tíz darab!...

Mikor hazaért, Jás és Zoszja a küszöbön üldögéltek.

— Gyerekek! — kiáltott Mudrony. — Lesz tehenünk, borjúnk, birkáink, malacunk, két zsák krumplink, egy zsák zabunk, két zsák búzánk, vásznunk, ezüsttallérunk és Harbuttól tíz magyar-aranyunk! Édes gyerekeim!

A gyerekek azonban semmit sem értettek ebből. Zoszja kérdezte elsőnek.

— Micsodánk lesz nekünk?

De Mudrony nem ismételte el nekik többé, hogy miük lesz, hanem felkapta őt az egyik karjára, Jást a másikra, és hol egyiket, hol a másikat kezdte csókolni, arcához szorítani, míg végül a visszatérhetőan örömtől egyet fordult a sarkán a gyerekekkel együtt és hangosan kiáltotta:

»Még azt mondják rólam, hogy nincsen egy holdam!

A nagy Vörös Völgyben fekszik az én földem!«

Fölnevetett, dobantott a lábával, aztán fölugrott, a fejét megrázta, hogy még Jás is elnevette magát, a megriadt Zoszjának pedig sírásra görbült a szája.

Mudrony, mintha megrészegült volna, az ágyra vetette magát és figyelembe sem vette, hogy vacsorára csak egyetlen hideg krumplit evett, mert neki nem jutott több. Éjszaka meg azt álmodta, hogy körülötte hatalmas répamező nőtt és neki olyan hosszú falábakon kellett járnia, amilyeneken a régi időkben jártak az emberek, ahogy az öregek mesélték neki. Ilyeneken mentek egyik településtől a másikig, mivel az egyik itt lakott, a másik meg egész mértfölddel arrább.

Még reggel is vidám volt, mikor fölébredt. Valahogyan nem töprengett azon, hogy mekkora fába vágta a fejszét. A vagyon kavargott a fejében, amit meg kellett kapnia, s egyéb dologra nem jutott hely benne. Mint a holdkóros, járkált körül-körül a kunyhóban; nem evett semmit sem s éppen hogy csak eszébe jutott valami reggelit készíteni magának és a gyerekeknek.

De aztán hirtelen, még a délelőtt folyamán, a bíró két kesely lova állt meg a háza előtt: az első és hátsó végénél megláncolva meghozták a lefaragott fenyőtörzset a szentantal számára.

— Mindjárt fogjál munkához — szólt a bíró szolgálja miközben odahengerítette a fát a Mudrony kis zsupfedeles háza elé. — A bíró azt mondta, hogy megmondjam, minél előbb kész' legyen.

— Meglesz — felelte Mudrony.

A szolgál most a láncokkal összeakasztotta a lovakat, fölugrott az egyiknek a hátára aztán megsuhintotta az ostorát és elügetett.

»Honnan, jó pajtásom? — Mezőről, ménestől, a legény felelte;

Rózsám a pusztákon — Ki szidhat meg érte?!

Hej-hó!«

visszhangzott a dal.

Odajött Jás, odajött Zoszja is és megálltak a fenyőtörzs előtt. Mögöttük állt Mártyin.

A törzs hatalmas volt, megfaragott, fehér, friss és illatos. És rendkívül élettelen. Mártyin házépítéseknél már annyi ilyen fatörzset látott, annyit dolgozott már az embereknek fával az erdőben — de úgy, mint most, még sohasem érezte ezt az érzéketlenséget a kivágott, lefaragott, fehér törzsben.

Lábával meg akarta fordítani, de visszatartotta mozdulatát, — persze, ebből még szentantalt kell csinálnia. A kezével érintette meg és Mártyinnak úgy tűnt, hogy ez hidegebb valamennyinél, melyeket életében megérintett.

Bizonyos babonás félelem szállotta meg és megborzongott.

— Nincs itt min csodálkoznia az embernek — gondolta, — az biztos, hogy benne van a szent...

Mudrony Mártyin rámeresztette szemét a törzsre és most ötlött eszébe, hogy hol is látta ő a templomban valamelyik szentnek a szobrát.

Távrolról, egészen a távolból pedig visszhangzott a szolga éneke:

»Nem úgy folyik a kékvizű osztrák Duna,
Mint a lány, ha legénnyel megy tova!
Hej-hó!«

— Hát persze, ennek jól megy! — motyogta magában Mudrony.

Jás és Zoszja pedig mereven bámult a fenyőre. Aztán Jás megkérdezte:

— Tata, micsoda ez?

— Ez, fiam? Ez egy szent — felelte Mudrony.

— Hát az a »szent« micsoda?

— A szent, gyerekem, az egy szent.

— Persze — győződött meg Jás.

— Tata! — szólt Zoszja.

— Mi az, kicsim?

— Éhesz vadok.

Éhes. A kunyhóban pedig semmi. Néhány burgonya főtt odabent ebédre, de hát azok még nyersekek voltak. Különben semmi egyéb nem volt.

Mudrony Mártyin karjára kapta Zoszját, magához szorította és a szemére hullatta meleg könnyeit.

— Szerencsétlen gyermekem! Egyetlen kincsem! — jajveszékelt.

— Tudod-e, hogy ebben a fenyőtörzsben fekszik egy egész vagyon! Zoszja ezután sohasem lesz éhes, nem fog fájni soha és nem lesz ruhátlan! Soha! Sohasem!

Zokogás fojtotta el a lélegzetét a gyermekei nyomora miatt érzett fájdalomtól és a gyönyörűségtől a bőség gondolatára, amellyel körülvenni szándékozott őket.

— Tata sír, — vette észre Jás.

— Szól — ismételte Zoszja.

Mudrony hirtelen letette Zoszját a földre, beszaladt a házba, előkotort valahonnan egy darab száraz zabkenyeret, a kicsike kezébe nyomta és ismét a fenyőfa szemlélésébe mélyedt.

Nézte, nézte és semmit sem látott... Csak legalább a szolga éneke hallatszanék még!... Míg a hang, ha távolról is, idehallatszott, Mártyin nem érezte magát annyira egyedül a szent mellett, aki a fenyőben aludt.

— Pedig benne van Szent Antal, csak hogy' lehet onnan kihúzni. Hohó, barátom, vele sem boldogulsz másképpen, mint ahogyan jászolt szoktál csinálni, vagy padot, mondjuk, olyan fal tövébe valót... Ki kell mérni és neki a munkának!...

Igen ám, de hogyan.

A jászol az jászol, a pad meg csak pad... Itt azonban ki kell vésélni a fejét, kezét, lábát... Aztán csinálni kell neki orrot, szemet, szájat... Éspedig azt nemcsak úgy, akárhogy, hanem szenthez illően... S még ha az nem volna éppen ilyen szent: a kezdet kezdetétől való, a legelső a szentek között... Ez ugyanannyi, mint Szent János, hogy csakegy kicsivel kevesebb Szent Józsefnél.

Mudrony Mártyin térdre esett. Ledobta fejéről a kalapot, keresztet hányt magára és fennhangon imádkozni kezdett: — Uram Jézuskrisztus, atyja a világnak, add, hogy kifaraghassam ebből a fenyőből azt a szent-antalt, és te meg, Szent Antal, én védelmezöm, segítsél, hogy úgy megcsinálhassalak, hogy mindenki fölismerhessen, hogy éppen te vagy és senki más, mint amilyen az a Vincenti vagy Bartolómeus, ammen! Ammen! Ammen!

Aztán fölkel, föltolta homlokáról a haját és még suttogva mondta: »fazekat sem csinálnak szentek, hanem gölöncsérek«, aztán bement a kunyhóba a gyalúért, vésőért, kalapácsért, fűrészért és minden szerszámért, ami csak volt neki, mert maga sem tudta, mire lehet szüksége ennél a munkánál.

S mintha valamilyen sugalmazást nyert volna, minthacsak az Úrjézus Krisztus és Szent Antal meghallgatta volna az imáját, kezdte viszszyerni önbizalmát.

Ebédre csak éppen beszaladt, hogy leszúrje a burgonyát és oda adja a gyerekeknek, — maga alig valami keveset vett a szájába, — s utána megszokítás nélkül egész napnyugtáig fűrt, faragott, gyalult és méricskelt. Fáradtan, ellankadva és nagyokat szusszantva vetette magát az ágyra, azaz arra, amit ott ágnak szoktak nevezni.

— Nehéz munka ez, de még milyen nehéz, de a jó ló minden szé-náskocsival, a legnehezebből is indít... Mert, ha muszáj, hát muszáj...

Jás meg Zoszja nyugodtan, egymáshoz húzódva aludtak. Jás úgy aludt el, hogy egy fél krumpli a kezecskéjében maradt. Sovány takaró alatt feküdt a két kis vézna alak; az éj pedig már hűvös volt. Mudrony Mártyin ledobta magáról a kabátot, kurta, fehér kabátját — ugyanis semmi egyébbe nem takarózott, mert nem volt mivel — s most ezzel takarta be a gyerekeket.

Ő ködmenben maradt.

De azután, vigyázva, gyöngéden levette kabátját a gyerekekről és a ködment tette rájuk, hogy a gyapjú alatt melegebb legyen.

Már éppen szunnyadóban volt, mikor hallja, hogy a gyerekek fészkelődnek valamiért.

— Jás! — szepegi Zoszja.

Jás csak alszik.

— Jás! — súgja Zoszja hangosabban.

— Mit akarsz? — ébredt fel Jás.

— Add nekem azt a krumplit, amit a markodban tartasz.

— Nem bánom, de...

— Én meg odaadom neked a felét...

— No jó, adjad...

Mudrony Mártyin a fülére szorította kezét és arcát vackába temette, amelyen feküdt.

— Ó, szívecském! Kitartani! Kitartani, szívem! — jajdult fel magában Mudrony.

Kemény álmossal aludt el; semmit sem álmodott és felébredt még virradat előtt. Letérdelt, elmondta a miatyánkot, a ház előtt megmosdott, a fazékban ott találta a tegnapról maradt burgonyát, akkor óvatosan leemelte a gyerekekről a ködment, mert odakint még hideg volt, s újból a kabátjával takarta be őket. Majd fenyőforgáccsal begyújtott, hogy elkészítse a reggelit, aztán kiment folytatni a munkát.

A törzs még a reggeli dús harmattól fénylett a homályos ködben.

Környes-körül sűrű köd ereszkedett a tájra; esőhöz készülődött az idő, már kezdett is szitálni.

Mártyin azonban ügyet sem vetett erre. Megragadta a szekercét és nekifogott faragcsálni tovább a jelzés után, ahogyan előre kifúrogatta.

A reggeli eső lassan indult meg, mint ahogy általában szokta, de aztán annál erősebben nekifogott, majd átcsapott csorgó záporba. Mudrony csak dolgozott tovább.

Éspedig mindaddig, míg Jás meg nem jelent a küszöbön egyszál ingecskében és kibálni kezdett:

— Tata! Tata! Esik az eső! Gyere be!

Utána meg Zoszja dugta ki a fejcskáját s ő is kiabált:

— Tata! Eszik az eső! Gyele!

Mártyin azonban rámosolygott a gyerekeire, s legyintett egyet, jelezve, hogy menjenek a küszöbről. Ő csak faragott és kérte Szent Antalt, hogy álljon el az eső. És délben a szél egy-kettőre szétkergette a felhőket és az égen megjelent a nap.

Nagy, mérhetetlen örömet és megkönnyebbülést érzett Mártyin a szívében. Szépen kiderült, kisütött a nap, — a szent meghallgatta kérését és közbenjárt az isteni hatalomnál szép időért.

Noha még csorgott róla a víz, Mártyin most kétszeres erővel és energiával fűrt, faragott. Már kezdett kialakulni az a része a faragványnak, amelynek a szent fejét kellett volna képeznie.

És eltelt még egy nap, sőt a harmadik is, és éppen a munka negyedik napjára virradó éjjel előestéjén Mudronynak úgy tűnt, hogy készen van a szentantalt. Már csak be kellett festeni, de az már könnyen megy. A haját sárgára, szemöldökét feketére, szemeit kékre, az arcát rózsaszínűre, ajkait pirosra, ruháját feketére, a kezét meg a lábát pedig fehérre. Majd reggel mindjárt átmegy a bíróhoz pénzért a festékre és miután készített valami ennivalót a gyerekeknek, beszalad a városba bevásárolni.

Mudrony Mártyin ezen az éjjelen gyönyörű álmot álmodott. Azt álmodta, hogy Szent Antal egy ragyogó zöld mezőn haladt keresztül, melyet rengeteg virág borított, ahogyan az tavasszal szokott lenni, és az ő két gyereket vezetett kezüknél fogva. Jás a jobb oldalán, Zoszja a balján. A gyerekek vidáman rákacagtak, ő meg — elengedvén a kezüket — áldást adott a fejükre. A nap oly gyönyörűen sütött, ahogyan Mártyin még sohasem látta. Vasárnap volt ez, csöndes, derűs és telve virággal. Szent Antal a Mudrony gyerekeivel csak ballagott a mezőn keresztül mind távolabbra és távolabbra, míg aztán belehaladt velük egy aranyszegélyű felhőbe s végül el is tűntek.

Mudrony Mártyin rendkívül üdén és vidáman ébredt. Figyelmezette a gyerekeket, hogy el ne menjenek hazulról és megmondta nekik, hová tette az elkészített ételt, majd átment a bíróhoz.

A bíró épp az udvarban járkált.

— Dicsértessék, — mondja Mudrony alázatosan kalapot emelve.

— Mindörökké! Na, mi újság? — kérdezte a bíró foghegyről.

— Kész van a szent. Elmennék festékért Új-Targba.

— No nézdcsak, nézd! Aztán mennyi kell?

— Honnan tudnám azt? Kell sárga, fekete, fehér, kék, piros meg rózsaszín. Hat szín kell.

— Sok?

— Csak a feketéből kell kissé több... a ruhájához.

A bíró lenyúlt az övéhez, kivett három huszast, átadta Mártynak és azt mondta:

— No nesze, aztán szaladj! Ha megmarad valami, visszahozd!

— Értem, Isten áldja meg! — szólt Mudrony s mélyen meghajolt a bíró előtt, mielőtt távozott.

Megvásárolta a festékeket. Gyötörte az éhség, mivel e'felejtett otthonról ennivalót hozni. Maradt ugyan egy huszasa és tizenhárom krajcárja, de nem merte bántani a bíró pénzét. Pedig a városban sok »gyevrek«, mézeskalács és cukor volt a gyerekek számára! Még ugyanabban a boltban is, hol a festéket vette... Mudrony háromszor bement a Sáfári-utcába és háromszor vissza is tért... Végül nem tudott magán uralkodni: vett a gyerekeknek cukrot a bíró két máriásáért.

Elhatározta, hogy meg fogja mondani a bírónak és vissza is adja neki abból, amit a szenten keres. Egész úton szilárdan élt benne az elhatározás, mikor azonban délután ismét a bíró elé került, nem volt bátorsága, hogy megtegye.

A bíró megnézte a festékeket, biccentett a fejével, aztán visszavette a megmaradt pénzt: egy huszast, négy máriást és egy krajcárt. Ellenben észrevette a föltűnő zavart Mudrony arcán s gyanakvoan kérdezte meg:

— Mennyit adtál?

— Két huszast adtam — habozott Mudrony — meg nyolc máriást és egy krajcárt.

— Nem hazudsz?

— Nem.

— Majd megtudom én azt Laurnál a jövő hétfőn a vásáron — mondta a bíró.

Mudronyt belülről remegés futotta át, de gyorsan összeszedte a gondolatait: a jövő hétfőig még ő is kap pénzt a szentantálért s a bírónak visszaadhatja a két máriást, sőt a vásáron még sörrel is megtiszteli — és a dolog majd elintéződik.

— No, mehatsz most már! — szólt a bíró fölényesen és megfordult, hogy valamit parancsoljon a szolgájának.

— ...Isten áldja meg! — motyogta Mudrony félénken.

— Isten veled!

Nem, nem!... Apró kezeckéit hogy nyujtja majd a cukorért Zoszja! Mekkora lesz Jásnak az öröme!... Nem és nem — legyen, ami lesz, mégis jobban tette, hogy vett...

Nem lopta, csak kölcsönvette... Majd visszaadja!... Még sörrel is megtiszteli a bírót... Ez ugyanannyi, mintha uzsorakamattal adná vissza, de még milyennel!

Zoszja kinyujtotta kezeckéit, Jás rámosolygott.

— Nadon jó — mondta Zoszja.

— Milyen édes! — gyönyörködött Jás.

— Tata, ez cukor? — kérdezte Zoszja.

— Hogy szokták ezt vetni, és hogyan nő? — kérdezte Jás.

Mudrony meg csak adta nekik, adogatta mind egy szemig, míg a kis erszény ki nem ürült.

— Van-e méd? — kérdezte Zoszja.

— Tata, adjál még egy kicsit! — kérte Jás.

Mikor aztán Mudrony átment a szomszédhoz, hogy a festékekhez kölcsönkérjen néhány edényt, Zoszja elszomorodva jegyezte meg: »nincs több!« míg Jás okoskodni próbált: kettőt vagy hatot is el kellett volna vetni belőle, azok jövő tavaszig megnőttek volna.

Mudrony visszaérkezett az edényekkel, bekeverte a festékeket és másnap kora reggeltől kezdve egész nap festette a szentantalt. Szerencsére jó idő lett s a szent megszáradhatott odakint.

Végre elérkezett a nap, amikor már teljesen száraz lett a szobor. Mudrony irányt vett a bíróhoz, hogy jelentse neki: befejezte a munkát. Szerdai nap volt. Másnapra, csütörtökre ünnep esett és a bíró megígérte, hogy eljön megtekinteni a szentet.

Úgy a délutáni órákban Mudrony Mártyn udvarán megjelent a bíró a falu legtekintélyesebb gazdáival. A törzs, mely a fenyőfából faragott szentet képviselte, egy kerek talpon állt, amelyet Mudrony csak úgy hozzátákol.

Megnézte a bíró, megnézte a többi paraszt és egyszerre hatalmas, visszatartatlan röhej tört fel széles mellükből, a villogó sárgarézcsatos övek fölül: — a Csiszkovok, Klamkoszék és Harbuték, akik eljöttek, most hosszan, hangosan és vontatottan nevettek. A félig kinyílt ajtó mögül pedig a megriadt és csodálkozó Jás és Zoszja kandikált feljükk, de aztán újból elbújtak.

Mikor már a gazdák kiröhögték magukat és az övüket megigazították, a bíró megkérdezte a halottsápadt Mudronyt, aki a szobor mögött állott:

— Hát ez micsoda?

Mikor a gazdák nevetni kezdtek, Mudrony semmit sem értett belőle; mikor először nevettek föl, ő szinte a megalégedés megnyilvánulásának magyarázta. Most azonban már megértette.

— Mi ez? — kérdezte a bíró.

A méltóságteljes, erős, jóltáplált gazdák előtt s a szentantal magas alakja alatt állt és remegett egész testében a kis sovány és nyomorult Mudrony.

— Mi akar ez lenni? — ismételte harmadszor is a kérdést Csiszek bíró. Mudrony felelni akart, de a hang megszorult a torkában, s csak makogott valamit, mint a némák.

— Megfulladtál talán, vagy mi van veled? — kérdezte böszülten a bíró. — Felelj, mi ez?

— Szentantal — nyögte Mudrony.

— Bemázolt fenyőfa, de nem szentantal, ebhitűje! — ordította a bíró. Hol a pénz, amit festékre adtam? Azért adtam azt, hogy fenyőfákat fessél vele, mit gondolsz?

Mudrony reszketett, meggörnyedt, a bíró dühe alatt.

— És még a Római fenyőjét is tönkre tette! — hallatszott a bíró öccsenek, Csiszek Jakabnak a hangja.

— Azt a fenyőt, melyet a megboldogult ajándékozott a szentantale! — kiáltotta Klamkosz.

— Minek vállaitad el a munkát, ha nem értesz hozzá?! — üvöltötte Malinovszki.

— Hogy ezer ördög vinné el! Hát nem megkérdeztük?! — dühöngött Ksiszák.

— Úgy ám! Kérdeztük-e, te fajankó, te csaló, gazember, tökfes, te?! — kiáltották a parasztok.

Mudrony Mátyint ráta a remegés és az járt az eszébe, hogy ezek itt még meg is verhetik. S ezek azok, akik neki oly szívesen följánlóták a zabot, búzát, malacot, birkát. Mudrony Harbut felé emelte a tekintetét, mert ő is eljött, ránézett könyörögve és vergődve, mint a kölyökmacska, melyet a gyerekek kutyák elé akarnak vetni; a legöregebbre tekintett. Harbut ugyanis nem röhögött a többiekkel. Hanem köpött egyet — »pfuj«, csapott a kezével, aztán megfordult és elment.

— Most mi lesz? — szólalt meg Csiszek Jakab.

— Mi lenne, ugyan? — felelte a bátyja, a bíró. — Mudrony megfizeti a fenyőt, a festékre adott pénzt meg nekem visszaadja, aztán kivág egy másik fenyőt a Római erdejében és megcsináltatja a szentet a városban. Ennek így kell lennie! Az szent!

— Az szent! Meg kell lennie! — kiabálták a parasztok. — Ez a megboldogultnak a kívánsága!

Mudrony hol a gazdákra tekintett, hol meg a szentantatra és minden kóválygott már a fejében. Végül is följajdult:

— Hogy' fizetem meg? Honnan?

Ez cseppet sem hatotta meg az összegyűlt parasztok szívét, de azért agyuk működni kezdett.

— Csakugyan — szólt Klamkosz, — honnan fizet majd, amikor semmije sincsen?

Akkor Csiszek Mikoláj bíró ünnepélyesen kijelentette:

— Az még nem baj! Majd ledolgozza nálam... azokat a krajcárokat, melyeken festéket hozott. Mert, ha akarnál is tőle elvenni valamit, ugyan mit veszel el? Most pedig isten veled, szerencsétlen! Kár itt állni tovább!

Ebben a pillanatban bukkant elő a kunyhó szegletéből Zoszja, szájában egy valahol elkallódott és most szerencsétlenségére megtalált szem cukorral.

A bíró észrevette a gyereket is meg a cukrot is, és a kezével mutatta a jelenlevőknek.

— Nézzétek, emberek — mondta, — Mudrony ilyen szegény meg olyan szegény, a gyerekei meg cukrot zabálnak.

— ... Úgy-e — fordult hirtelen Mudronyhoz, minthacsak valami derengett volna a fejében, nem a festékre adott pénzből van ez?

Mudrony hallgatott.

— Szólj, honnan! A festéktől, úgy-e? Te kutyafajzat! Megint lop-tál, mi?

A bíró egyszerre, nem tudni, miért, még méltóságteljesebb lett, mint általában. Abbahagyta a kiabálást és gőgösen odavetette:

— Nos, amennyit elloptál, az a te dolgod. Csakhogy hozzám többé ne gyere munkát kérsi, hogy még továbbra is lophassál.

Ekkor Mudrony a lábaihoz vetette magát.

— Bíró úr! Bíró úr! — nyöszörögte. — Bíró úr, az isten nevére! Semmit nem vettem el, csak azt a két máriást... Csak két máriást... Gondoltam, hogy majd lesz miből visszaadnom! Bocsássa meg nekem, ne

haragudjék! Hisz' az én gyerekeimnek még sohasem volt cukor a szájukban, csak a mások gyerekeinél láthatták... Bíró úr! Bocsássa meg! Én sohasem voltam tolvaj és nem is leszek!... Háromszor is kijöttem a városból és visszamentem, míg megvettem a cukrot... Bíró úr! Hadd tudják meg az én gyerekeim is, hogy milyen az!... A gyerek az gyerek... Az ember az utolsó csepp véréért odaadná értük... Az utolsó csepp véréért, bíró!... Ez az a két máriás és kétszeresen le fogom dolgozni.

A bíró azonban arcán undorral és lenézéssel elfordult tőle s utána, mint hatalom után, a többiek is. Klamkosz még böszén odamorogta:

— Még ha henyéért adta volna, de cukorért!...

Elmentek.

Mudrony meg ottmaradt a fenyőtörzs mellett. Az ajtóban megjelentek a gyerekek és megindultak feléje. Ő csak térdelt lehullott hajjal, lehajtott fejjel, összekulcsolva ujjait jobb és balkezén és kezeit maga előtt lógatván.

Így térdelt még sokáig, míg Jás el nem árulta jelenlétét.

— Tata!

— Mi az?

— Ezek az emberek neked annyit magyaráztak.

— Annyit madaláztak — ismételte Zoszja.

Mudrony Mátyint a téboly környékezte. Úgy, ahogy volt, kalap nélkül, kabát nélkül, vissza sem nézve a gyerekekre, futni kezdett a kunyhójától, futni az erdő felé. Mind tovább rohant, mind mélyebbre az erdőben, le-fel, keresztül a patakon, át a sziklákon, a völgyoszoroson, nem nézte: meredek-e vagy egyenes, csak rohant mind tovább és tovább. Utána meg a patakon sziklán, völgyoszoroson keresztül rohant a gond, a nyomor, a szenvedés. Megint rúgni és szidalmazni fogja majd őt mert szegény, megint kényszeríti majd, hogy esdekелjen a bíró hatalma előtt és Harbut gazdagságának, hogy dörgölődzék, mint éhes kutya a gazdájához. S tovább fogja kínozni az éhség, a szegénység és a tél, és mostmár örökké tartóan, mindvégig, az a szörnyű gond minden holnap és minden nap miatt... És az a szörnyű megalázkodás a faluban, a kilincselés, hogy van-e valami munka valahol; fetregés az emberek lábainál, földighajlongás, csakhogy életben maradjon, hogy el ne pusztuljon, és hogy a gyerekeivel... Óh, a gyerekek, a gyerekek! A legszegényebb, legpiszkosabb, legnyomorúságosabb gyerekek a faluban, kik mindig éhesek és mindig rosszulöltözöttek, mindig szomorú gyerekek! Kitzásítottak, kicsúfoltak, lenézettek és megvetettek voltak a többi falusi gyerek között! A gyerekei, az ő gyerekei!...

S talál-e majd valami munkát? Egyáltalában gondolhat-e munkára? Lerombolta az önbizalmát, tolvaj lett, lelki erejét elásta a földbe, a földbe! Legalább azt beszélték róla: az Ijedt az szegény, de ellopni egy parát sem fog! Most azonban...

— Ez már a vég — suttogta parázsló ajkakkal. — Mostmár végeztek velem is meg gyerekeimmel is... Eddig a nincstelenség száműzöttje voltam, most száműznek az emberek is... Minden összeomlott fölöttem... még föld sincsen a lábam alatt... Megbukott a lelkem is, a testem is...

Levesse magát egyik szikláról a szakadékba vagy az örvénybe?

Oly kicsikék még s éhesek, árvák, szerencsétlenek és elhagyottak... Jás és Zoszja... Hogy' nevelkednek föl? Hol kóborolnak majd? Szolgálni nem mennek, mert még kicsinyek, s a tél is küszöbön áll...

Az emberek sem veszik magukhoz őket, és ha odavennék is... Jézus, Mária! Még megvernék őket, agyonvernék, agyonfárasztanák, ahogy még a világ nem látott gyereket kizni!... Vagy pedig a sírás, a könnyek fojtának meg őket, vagy örökre elaludnának! Oh, istenem, istenem! S ottan, a kunyhóban maguk üldögélnek, egyesegyedül a kis éhesek, meggémberedettek, és sírva szólítgatják majd: tata! tata!

De hol van?

Hejnye! Ennyire elbarangolt a kunyhótól! Egész a Vantomhegy alá! hogy hogyan jutott idáig, maga sem tudja!

Elindult haza Mudrony Mártyn, a falu felé, toronyiránt vágott neki az erdőnek, árkon-bokron keresztül.

Késő éjjel rohant be, csaknem hajnal volt már. Bebukott a szobába. A gyerekek magukra húzták az apjuk kabátját s aludtak — bár nem az ágyon, hanem a puszta földön a sarokban, a félelemtől egymáshoz bújva, szorosán egymás mellett, hogy még egy tűt sem lehetett volna közük vetni.

Mudrony Mártynak rájuk szegeződött a tekintete — a kis szobában már világosodni kezdett.

Azután térdreasett s jajveszékelte: — Uramisten, a világnak atyja, légszentett szüzanyám és te is: Szent Antal, én oltalmazóm, — segítsetek meg! Segítsetek! Segítsetek! Esdeklem hozzátok ezekkel a gyerekekkel együtt, kik itt alszanak! A gyerekeimmel kérve kérlék benneteket!

Felugrott a szoba földjéről, felkapta a fafaragó szerszámjait és odaugrott a szentanta-figurához. Új lelkesülés, új erő töltötte el. Már tudta, mi volt benne a rossz, mit kell kiigazítani. Az most nem számít, hogy a festéket elrontja rajta, — ha majd látja, hogy jól faragta ki, minden rendben lesz! Pavlik majd ad neki festékre, Pavlik...

Bízott Pavlikban. Ő nem jött el megtekinteni a szentantalt, mert a bíró nem hívta meg.

— Eh! — gondolta Mudrony. — Mennyi tollat ellopott Pavlik az asszonyoktól, aztán malacot is valahol a vásáron, elcsente a gazdák kamrájából a szalonnát... és nem keresik meg rajta. Harbut meg, aki Liptovban öldösött... — hát, ő gazda!... Így van ez!

És faragott. Újból. Elülről. A fatörzsből, mintha ihletből alkotna, emberi tésztét kezdett kifaragni s kezdte ezt érzéklni is a kezével... Vájta a vésővel s egy éles késsel a gömbölyű felületeket faragta... S úgy tűnt neki, mintha a szentek egész erdejét látta volna... A fák rengetege, vastag ősfenyők rengetege, és mindegyik fában egy szent, igazi szent, mintha élne... S minden fenyőért tíz magyar arany...

Egyszerre elhomályosult a szeme, az agya...

Kinyitotta a szemeit, — hagyott feküdt, arccal a nap felé fordulva, s a nap már magasan járt az égen, de a nedves gyepen a szobor lábánál... Mellette voltak a gyerekei, Zoszja a gyomra iránt állott, ujjja a szájában, Jás meg mellette üldögélt, kezével állát föltámasztva és nagy szemeivel csak nézte őt.

Mudrony hallotta, amint Jás megkérdezte:

— Tata, alszol! Fölébredtél-e már?

És újból kinyitotta a szemét. A nap szinte ugyanazon a helyen állott, ahol az előbb volt, de a fű már fölszáradt a feje alatt. A kicsi Zoszja kezecskéjével az arcát simogatta és sirdogált, az éhségtől persze; Jás meg csak ült előtte, mint előbb is, mozdulatlanul, állát könyökére támasztva, és rámeresztette nagy szemeit.

— Meghalok — villant át Mudrony agyán.
Szörnyű félelem fogta el, fel akart kelni, felkönyökölni, de elsötétültek a szemei.

Azután hallotta, de Jás valahogyan rendkívül halkán beszélt, mindenestre valaki máshoz: — Tata fekszik és alszik kora reggeltől...
Zoszja sírt.

Hol az a Szent Antal, aki a gyerekeket elvezetné arra a virágos mezőre?... Kezecskeiknél fogvást... Baloldalán Zoszja, jobbán meg Jás... Azon a vasárnapon... Az aranyködben... Valahol messze... Az örömbe...

— A szíve repedt meg, — ismerte föl a feje fölött a Pavlik mérhetetlenül halk hangját.

És utána Mudrony Mártynban minden elcsendesedett.

Fordította: Ágoston Mihály

Almási Gábor: „Any a gyermekekkel“ — Dombormű

Dr. DIAMANT ERNŐ:

Magyar népdalok, magyar nóta

Amszterdamban, tanulmányúton nemrég elhunyt
vajdasági muzikológus utolsó írása

A régi magyar népzene és műzene kutatása nehéz feladat, mert a régi időkben nincsenek zenére vonatkozó írásbeli emlékek. Gondoljunk csak arra, hogy a »Halotti beszéd« mennyi segítséget nyújtott a lingvistáknak a régi nyelv tanulmányozásánál. A zenére vonatkozóan ilyen adatok hiányoznak. Mindössze néhány feljegyzés maradt fenn, amelyek zenészekről és általában zenélésről beszélnek. A zene régi állapotára vonatkozóan tehát csak közvetve lehet valamit megállapítani. Először a még ma élő legrégebb dalokat kellene figyelembe venni, mert azokat úgy tekintjük, hogy a régi idők maradványai a népzeneben. Azonkívül a nyelvészet vívmányait is figyelembe vehetjük, mert a régi nyelvre vonatkozó megállapításokat valahogyan a zenére is érvényesnek tekinthetjük. A zene épp úgy, mint a nyelv, az emberi szellem terméke, s ezenfelül különösen a népzenenél a szöveg és a dallam között szoros a kapcsolat. Kodálynak éppen e szoros kapcsolat miatt sikerült kimutatnia, hogy a nyelv milyen befolyást gyakorolt a dallam fejlődésére. Figyelembe vehetjük továbbá a fajrokon népek jelenlegi zenéjét is, mert az bizonyos következtetéseket tesz lehetővé a magyar népzene régebbi állapotára nézve. Ezzel kapcsolatban megemlítem, hogy a szeremiszek és hasonló népek zenéjének kutatása a magyar népzenei kutatásokban rendkívül-hasznos volt. A zenetudomány legújabb ága összehasonlító módszerrel tanulmányozta a primitív népek zenéjét és így sok kérdést sikerült már új színben feltüntetnie, új oldalról megvilágítania. Ponori Thewrewk Emil mondotta, hogy ha van összehasonlító nyelvtudomány, miért ne lehetne összehasonlító zenetudomány is.

A magyar zenére vonatkozóan az eddigi kutatások kétségtelenül megállapították, hogy egészen a XVI. századig, sőt a XVII.-ig nem volt különbség a magyar népi és a magyar műzene között. Amiről a régi feljegyzések szólnak, az egységes magyar zene. A nyomok egészen a XIII. századig vezetnek vissza. A feljegyzések szerint ebben az időben a zenével foglalkozókat »joculator«-oknak hívták. Már ez a név is azt mutatja, hogy abban az időben a zenének még csodatévő hatást tulajdonítottak. Béla király Névtelen Jegyzője lenézéssel szól a joculatorok fecsegő énekéről, de éppen tőle tudjuk, hogy ezek a fecsegő énekesek akkor még a honfoglalásról is énekeltek. A joculatorok után következnek a »régusok« (regösök). A regösök mellett a feljegyzések »igriceket« is emlegetnek. A szó szláv eredetű, arra vonatkozólag azonban nincs adatunk, hogy maguk a zenészek is szlávok lettek volna. Az igric névnek inkább területi jelentősége lehetett; így hívták akkor az énekesek telkeit (Igrác, Igrici). Ebben az időben a zene leginkább csak énekmű volt. Az ének pedig majdnem kizárólagosan epikai tárgyú. Hangszeres

zene akkor még csak mint kísérő zene szerepelt, azonban a feljegyzések mind több és több hangszeres zenét is említenek. Hallunk »sípokról«, de más fúvós zenészek nevei is előfordulnak, mint »fistulatores, trumbatores, buccinatores«. A magyaroknál aránylag sok fúvós hangszerral találkozunk, ami egyes tudósok szerint régi turáni faji jellegzetesség maradványa. A tárogatót, mint fúvós hangszert dalok előadására is használták. Az ebből a korból származó feljegyzések vonós hangszereket is emlegetnek. Egy 1326-ból származó feljegyzés említi a »kobzost«, 1358-ból a »hegedűst«, 1427-ből pedig a »lantost«. A duda is nagyon elterjedt hangszer volt, főleg Erdélyben. Kanász-, juhász- és hasonló táncokhoz csak dudát használtak, sőt sok helyen még ma is csak azt használnak. Különben a dudára vonatkozó első feljegyzés még a XII. századból származik. Szent Gellért életrajza a dudát mint »symphonia Ungarorum«-ot említi. A dudásoknak nagy volt a tekintélyük. A közmondás szerint »két dudás nem fér meg egy csárdában«. A hangszeres zenészek Felsőmagyarországról nemsokára kiszorították az énekes zenészeket, akik Délmagyarországon inkább már bohócszamba mentek. Eddig az ideig a magyar zene meg lehetőségesen mentes maradt az idegen behatásoktól. Az Európában nagy szerepet játszó német és olasz zene a magyar zene fejlődésére alig gyakorolt befolyást. Ebben az időben még az volt a helyzet, hogy az ősi magyar dalokra és zenére az új hazában csak két külső tényező gyakorolt hatást, és pedig az egyházi zene és a szláv zene. Az egyházi zenének nagy és általános volt a hatása. Meg kell jegyeznünk, hogy egyházi zene alatt itt csak a római katolikus és egyes helyeken a görög-keleti, azaz bizánci zenét értjük. A református egyházi zene csak később kezdett hatást gyakorolni. A magyar zene az egyházi zene hatását hatványozottabban érezte, mert nemcsak közvetlenül, hanem közvetve is, az ittélő más népek zenéje révén is a befolyása alá került. A gregorián éneket vizsgáló tudományos kutatások ugyanis minden kétséget kizáróan igazolták, hogy a gregorián ének keleti, főleg régi zsidó zenéből ered. A szintén keleti eredetű magyar népzene tehát könnyen a hatása alá került. Ez a zene is főleg ének, nem pedig hangszeres zene és ez a zene is egyszólamú. Ez jellemzi a régi magyar zenét is. Természetes, hogy a magyar zenére a szláv is hatást gyakorolt, hisz az új hazában a magyarokat szláv népek vették körül. Meg kell említenünk, hogy a szláv hatás a magyar nép művészetére és nyelvére még régibb eredetű és fennállott, még mielőtt a magyarok új hazájukba jöttek. (Munkácsy Bernát: A magyar-szláv ethnikai érintkezések kezdetei, Ethnographia 1897). Az új hazában ez a hatás állandóvá és természetesen kölcsönössé vált. Bartók szerint (»Die Musik der Magyaren und der benachbarten Völker«) a magyar befolyás a környező népekre, főleg a szlávokra erősebb volt, mint azok befolyása a magyar zenére. Különösen a muraközi zenére vonatkozóan folytak viták, főleg Bartók és dr. Zsganec Dinkó között. A kérdés azonban még nem nyert végleges megoldást.

Az egyházi és a szláv behatáson kívül csak a királyi udvarnál, főleg Mátyás király udvaránál voltak kivételesen más, külföldi befolyások is. A királyi udvarnál német Minnésengerek és olasz mintára szervezett énekkarok és orgonaművészek is voltak. Abban az időben a zene egyébként főleg »asztali zene« (Tafelmusik) vagy »fábori zene« volt. Az említetteken kívül előfordult még az egyes népszokásokkal kapcsolatos szertartásos zene is. A dallamok között a fődműveléssel kapcsolatosak voltak a legismertebbek és legelterjedtebbek.

A XVI. században megint majdnem kizárólagosan csak énekenet hallunk, és pedig »históriás énekeket«, »krónikákat«, tehát főleg epikus tárgyú dalokat. Ezek a krónikás énekek tulajdonképpen már műzenei szerzemények voltak, amelyeket az »énekszerző lantosok« szereztek. Éppen ezeknél a históriás énekeknél látszik, hogy a zene milyen könnyen töri át egy népen belül az osztályok válaszfalait. A históriás énekek többnyire nemesi költőktől származtak, mégis megtalálták az utat a nagyon messzi vidékekre is és lehatoltak mélyen, a nép legszélesebb rétegeihez is. A feljegyzések több híres »énekszerző lantost« említenek. Tinódi például, a régi magyar epika legnagyobb formateremtője, már ki is nyomtatta dalait és művészete elismeréséül nemességet is kapott («Arte canendi historiaramque lingua Hungarica in Rhythmos eleganti compositione»). Dalai majd kétszáz éven át a magyar népies zene főforrásai maradtak. Jónévtű énekszerző lantos volt Sztárai Mihály is, aki olasz egyetemről hozta zenei tudását. A leghíresebb lantos Bálint Greff-Bakfark volt. Majdnem egész Európát beutazta s nagy hírre tett szert. Elnevezték »Orpheusnak«. Lengyelországban például, ha azt akarták kifejezni, hogy valami nagyon nehéz, majdnem lehetetlen, akkor úgy mondták, hogy az olyan, mint »Bakfark után lanton játszani«.

Ebből az időből már dalokra vonatkozó írásbeli emlékeink is vannak. A feljegyzések nagyon kezdetlegesek és megbízhatatlanok. Lehet, hogy ezek a feljegyzések a dalamoknak csak a vázlatait tartalmazzák (a kérdés ugyanis nincs még tisztázva). Az énekszerző lantosok már külföldi hatásokat is vittek be a magyar zenébe. Sokat utaztak, sokat tanultak külföldön, így nem csoda, ha műveikben külföldi hatásokra bukkanunk. Rajtuk át került a magyar zenébe német és olasz zenei hatás és később francia, mégpedig francia-tánc zenei befolyás. A XVIII. században a magyar zenészek egy nagy része teljesen Bécs hatása alá került.

A XVI. és XVII. század más tekintetben is mélyreható változásokat hozott. A változások oly nagyok voltak, hogy most már külön kell beszélni a magyar népi zenéről és külön a magyar műzenéről. A népzene az elhagyott és elnyomott köznépnél maradt meg. Kivételesen azonban egész váratlan helyeken is kezdtek népzenevel foglalkozni. A katolikus egyház mindig rossz szemmel nézte a népi zene terjedését. Pázmány Péter »az undok virágénekek« ellen beszélt. A protestáns egyház kezdetben szintén ellensége volt a népdaloknak, később azonban kezdte a népelemek motívumait bevonni az egyházi énekekbe. A magyar protestáns korál és az említett históriás énekek sokszor merítettek egymás készletéből. Nemcsak a templomokban, hanem az evangélikus kollégiumokban is sokat foglalkoztak népzenevel, úgy hogy a kollégiumoknak a népzene terjesztése körül elvitathatatlan érdemeik vannak.

A műzene az akkori viszonyoknak megfelelően a feudális osztály zenéje lett. Magyarországon azonban akkoriban a feudális osztály nem volt egységes. A főnemesség teljesen a külföld felé fordult s amint már mondtuk, a XVIII. századtól kezdve zene tekintetében teljesen Bécs hatása alá került. A köznemesség azonban nemzeti maradt és nemzeti kultúrát, nemzeti művészetet akart művelni.

Fordulat állott be a nagy néptömegek között is. A magyar nép szakított a nomád életmóddal és áttért a földművelésre, ami a népművészetre döntő befolyást gyakorolt. Más a népművészet a nomádoknál és más a földműveléssel foglalkozó népeknél. A földműves osztálynak is két rétege van. Az egyik réteg a falun marad, patriarchális életet él

és megőrzi a régi szokásokat, a régi dalokat. A másik réteg városba megy, ott különféle hatások alá kerül, más kultúrát igyekszik felszívni. A mindjobban erősödő forgalom, a katonaság, a diákság, a foglalkozás szerinti tömörülések, céhek, különböző nemzetek egy területen való együttélése, stb., stb. nagy hatással volt a népművészetre. A népművészetben mind újabb és újabb idegen hatásokra bukkanunk. Azután jött a sok háború, a törökök térhódítása. A más népekkel való érintkezés emiatt mind gyakoribb és intenzívebb lesz. A török-arab zene erős nyomokat hagyott a törökökkel érintkező népek művészetében. A pogány törökökkel vívott háborúk az egyház befolyását is fokozták, ami a népzeneire is kiterjedt. Mindez a népművészetre higitásként hatott.

A zenei élet a városokban folytonosan fejlődött. Különféle zenekarok és énekkarok keletkeztek, ami már magában véve is fontos hatással volt a zene ápolására és terjesztésére. Különösen fontossá vált az a tény, hogy a nyilvános zenélésben a cigányok döntő szerephez jutottak. A cigányoknak a zenélés lett a legfontosabb foglalkozásuk és ők a népzene, de általában a zene terjesztésén kétségtelenül sokat fáradoztak. Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy a cigányoknak — különösen a mi vidékünkön — a népzene terjesztésében milyen nagy szerepük volt. Mindenütt a körülöttük élő népek zenéjét és a műzenét terjesztették. Hübérurak kastélyában kezdték, városokban folytatták, míg végül elérkeztek a falvakba is. Nagy az érdemük a népzene terjesztése terén, de sok kárt is okoztak a népzenenek azzal, hogy bevezették a népzene előadásába az úgynevezett cigányos, kávéházi modorosságot. Túlságosan hosszúra elhúzódná a mondanivalóm, ha ennek a nagyon fontos és még mindig nagyon időszerű kérdésnek a bővebb taglalásába bocsátkoznék. Annyit mégis meg kell állapítani, hogy a cigányok mindenütt, ahol a népzene terjesztését folytatják, mindig csak a körülöttük élő népek zenéjét vagy műzenét játszanak. Saját zenéjüket csak nagyon ritkán és csak saját maguknak játsszák. A cigányok rendszeresen mások szóraztatására, iparszerűleg és többnyire zeneileg nem művelt közönség előtt játszanak. Úgy akartak nagyobb sikert elérni, több pénzt keresni, hogy a dalokat kicifrázták, vagy eltorzították. Erről a cigányos kávéházi előadási modorosságról sokat írtak már. Jellemző például, hogy a cigányok néhány egyházi énekből is csináltak csárdást. Mentésükre fel kell hoznom, hogy ez a modorosság a városokban nagyobb méretű és károsabb, mint falun, tehát a főhiba a viszonyokban és a környezetben rejlik, nem pedig magukban a cigányokban. Ez a kérdés különben még mindig nagyon időszerű, mert a modorosságról sem a cigányok, sem pedig mások nem szoktak még le. A kérdést tehát állandóan napirenden kell tartani és ezt a szörnyű modorosságot véglegesen ki kell küszöbölni a magyar népzene előadásánál.

A régi paraszt-dalok mindinkább feledésbe merülnek s helyettük újak keletkeznek, de ezek az újak már tele vannak idegen hatásokkal. Ezek az új hatások a magyar népzeneben nyilvánvalóak. Itt az arab-török intervallumok kérdése, itt vannak más népzene-jellegzetességek nyomai, a különféle műzenei alkotások hatása, stb., stb. Mindezek a befolyások új elemeket hoztak be az új magyar népzenebe és népdalokba. Az új népzene és népdalok mellett egy egészen új dalfajta is keletkezett, az úgynevezett palotás zenének egyik főfajtája: a »nóta«. Ennek az új fajtának, a »nótának» is a cigányok a legszorgalmasabb terjesztői. A terjesztés majdnem kivétel nélkül hangszeres játsszással történik. A cigányok a nótákat sem igen énekelték, hanem csak ját-

szották, pedig az igazi népdaloknál a dallam és a szöveg szorosan összekapcsolódik, szoros egységet képez. A cigányzenekarok mindenütt nagyon elszaporodtak és a cigánymuzsika nagyon általánossá vált. A cigányzenekarok a szatmári békekötés óta mindinkább az előtérbe kerülnek. Már a XVIII. században voltak legendás híru cigányok, például a híres Barna Mihály, vagy a még híresebb Czinka Panna, akit Amati-hegedűjével oly nagy pompával temettek el. A cigányzenekarok fénykorát Bihari János, Csermák Antal és Lavotta János bandái jelzik.

A XIX. század közepét a magyar cigányzene aranykorának nevezték el. Ezt az elnevezést az az idő kétségtelenül meg is érdemli, legáltalább is ami a cigányos zene felületi terjeszkedését illeti. A mélységet illetőleg azonban már nem adhatunk ennek a kornak ilyen díszes jelzőt. Ebben a korban mindenütt és mindig daloltak s a dalolás már a családi otthonokba is bevonult. Kezdi a »klavírozó nők«, a magyar nótát játszani, de szintén szöveg nélkül és a cigányt utánozva. Ezeket a nótákat például zongorán állandóan arpggióval játszották, ami cimbalomnál elengedhetetlen, mert ott egyszerre csak két húrt lehet megpengetni, de zongoránál helyte'en és szükségtelen modorosság. A nóták maguk műzenei alkotások, egyes szerzők műdalai, tehát nem tartoznak a népzenehez. Kár, hogy annyira erőltették terjesztésüket az igazi népdalok rovására. Sulhóf cikkében szépen rámutatott, mily nagy tervszerűséggel és rosszindulattal igyekeztek a nagy néptömegek között ezeket a nótákat terjeszteni s az igazi, főleg pedig a régi népdalokat elfeledtetni. Ez a törekvés sikerrel is járt. A magyar nép a műdalok közül igen sokat elfogadott és nagyon soknak már nem is tudjuk a szerzőjét.

Mint nótaszerző már Egressy Béni is országos népszerűsége tett szert a múlt század negyvenes éveiben. Utána a dalszerzők hosszú, mondhatnánk szakadatlan sora következik: Nyizsnyai Gusztáv, Simonfy Kálmán, azután Szentirmai Elemér, végül pedig Zimay Lászlón át a XX. század híres nótaszerzői: Dankó, Dóczy, Serly, Lányi, Kacsóh, Fráter, Balázs, stb. A nótakincs hamarosan elszakadt szerzőitől, szájról szájra járt, népdalként kezdett szerepelni és teljesen kiszorította az újabb magyar népdalt. A köznemesség és az öt utánzó városi középosztály nélkülözhetetlennek tartotta ezeket a nótákat. Mikor az első törekvések jelentkeztek, amelyek az igazi népdalokat ismét érvényre akarják juttatni, akkor ez az osztály görcsösen ragaszkodott a nótákhoz, mégpedig a már említett cigányos, kávéházi modoros előadáshoz. »Ezek a nóták — mondja Szabolcsi — a cigánybanda végtelenül hajlékony, személyekhez és igényekhez alkalmazkodó, keletiesen ékes, melengető-elringató előadásában és a rögtönzött feldíszítések és körülírások ábrándosan szabad, szeszélyes csillogásában csakhamar életünk legfőbb ópiumává váltak«. Az igazi népdalra nézve már nagyon szomorú volt a helyzet, amikor egy újabb lehetőség merült fel, amely némi javulást hozott. Ez a lehetőség a polgárság térhódításával kedvezően hatott a népdalok fejlődésére és a népdal meg a nóta kölcsönhatására.

Gazdasági térhódításával a polgárság a zenei életben is területhez jutott. Ekkor már nemcsak a hűbérurak palotáiban volt zenei élet, hanem a zene nyilvános ápolására nyilvános színházak és hangversenytermek is keletkeztek, vagyis a zenei élet kezdett demokratizálódni. A nyilvános színházak és hangversenytermek előadásai elméletileg mindenkinek szóltak, gyakorlatilag pedig azoknak, akik a belépőjegyet meg tudták fizetni. Ez bizonyos tekintetben a zenei élet demokratizálását hozta magával. A polgárság mind nagyobb mértékben kezdett hatást gyakorol-

rolni az előadásokra és az előadandó művekre. A nehéz és sokaknak nehezen érthető operák mellett mindenütt operettek is keletkeznek (később nagyon helytelen kinövésekkel). Nálunk egy új könnyű zenedrámái forma keletkezett, amely a népzene és annak fejlődésére erős hatást gyakorolt. A népszínművek hozzájárultak ugyanis a népdal újjászüléséhez, de sajnos, a már említett elrontott formában és előadásban. Érdekes megemlíteni, hogy a magyar színpadon először két szerb népdal került így előadásra. Mátrai Gábor (azelőtt Rotkrepf) »Cserni Gyurka« című népszínművében hallottunk először a színpadról népi dalokat, mégpedig két szerb népdalt. Magyar népdal először a szabadkai zenede igazgatójának, Gaal Ferencnek »A telecskai nótárius« című színművében került előadásra. Ezek a népszínművek később nagyon elterjedtek s rajtuk keresztül nagyon sok népdal visszakerült a néphez és nagyon sok műdal népdallá vált. A népszínmű-szerzők névsora hosszú, tehát csak a legfontosabbakat említem: Dankó Pista, Egressy Béni, Simonffy Kálmán, Szentirmái Elemér, Szerdahelyi József, Thern Károly, Lányi Ernő és Zimay László. A népszínművet előadó művészek és művésznők között mint legismertebbet Blaha Lujzát említem.

A népszínművek hoztak ugyan némi javulást a népi zene terjesztése terén, de nemsokára ide is beférközött az említett cigányos kávéházi előadásbeli modorosság és a népszínműveknél is zavarok keletkeztek a műdal és a népdal elhatárolásának kérdésében. A zavart fokozta az a vita, amely Liszt Ferenc könyve miatt a magyar és a cigányzene körül keletkezett. Elhamarkodott és elhibázott elmeletek következtek a »cigány hangorról« és a »magyar hangorról«. A technika gyors fejlődésnek indult, s a nótákat most már fillérékért gyártják és terjesztik. A kereskedelem fejlődése már olcsó zenei tömegárukat is juttatott a piacra. A gramofon, később a film és a rádió nagyon megfelelő eszközökké válhattak volna a népművészet terjesztésére, sajnos azonban nem az igazi népdalokat, hanem inkább csak a nótákat vagy legjobb esetben a külső hatásoktól már erősen felhígított újabb népdalokat terjesztették. Nagyban terjesztették a szalonzenét is, később pedig a jazz-t. Így a nagy mértékben elterjedő zenélés ellenére az igazi magyar népdalokra rossz idők jártak. A XX. század elején az igazi magyar népdal mégis elérkezett újjászüléséhez.

A XX. század elején Bartók Béla és Kodály Zoltán hozzáálltak a magyar népdal problémájának rendezéséhez. Nagy tudással és hozzáértéssel, igazi ügyeserettel és buzgósággal kezdték összeírni és tanulmányozni a magyar népdal még fellelhető anyagát. Tudományosan nem is lehet másként végezni a dolgot. Össze kell szedni az anyagot, át kell tanulmányozni és így az anyagon, a példákon rámutatni a való helyzetre. Ami ezen a téren Bartók és Kodály előtt történt, az minden volt, csak nem igazi munka. Voltak már azelőtt is magyar népdal-gyűjtők, de gyűjteményeikből a való helyzetet nem lehetett megállapítani. Pálóczi Horváth Ádám például, az első gyűjtő, csak azt írta össze, amit véletlenül tudott és ismert. Gyűjteményében találunk népdalokat, műdalokat, más nemzetek dalait, sőt néhány saját szerzeményt is. De még azoknál akik csak népdalokat írtak össze, sem lehet megállapítani, milyen népdalokról, melyik réteg dalairól van szó. Szini Károly például »nemesi népdalokról« adott ki gyűjteményt. A legjobb gyűjtemény a Bartalusz-féle, de még nála is hiányzik minden kritikai és tudományos szempont. Bartók és Kodály ezen a téren elsőként igazán a'apos, tudományos és tiszta képet mutató munkát végeztek. Azóta, főleg csak a

harmincas évek óta, mindenütt folynak népzenei kutatások. Magyarországon is, de külföldön is jelennek meg tiszteletreméltó tudományos munkák erről a területről. A régi Népszövetségnek voltak olyan hivatalos szervei, amelyek ezekkel a kérdésekkel programmszerűen foglalkoztak. Most az Unesco kebelében még nagyobb munka folyik ezen a téren és még szélesebbkörű nemzetközi segítséget nyújtanak az egyes országokban folyó folklóre-kutató munkának. Ezekben a szervekben is találunk jónevű, számottevő magyar tudósokat és kultúrmunkásokat. Az alapvető munkát azonban, amint már mondtuk, Bartók és Kodály végezték el. Ők voltak azok, akik példásan mutatták meg, hogy az igazi magyar népdalt a magyar parasztoknál kell keresni. Kimutatták, hogy kisszámban található még egészen régi dalok is, de a legtöbb népdal újabb keletű. Kimutatták, hogy a nóta műzenei termék, nincsenek meg benne az igazi népdal sajátosságai, de a magyar nép nagy tömegei — városiak és falusiak egyaránt — a magukénak tekintik ezeket a nótákat és mint a sajátjukat művelik. Törekvésüket Szabolcsy röviden úgy jellemzi, hogy az a magyarság visszatérése a főútra a zene terén, tudományos útjokat pedig így ismerteti: »Mint valami elsüllyedt világrészt, vagy ismeretlen természeti tüneményt, felfedezték a népi muzsika legrégebb, legtisztább forrásait — bennük egy eddig nem is gyanított ősi eurázsiai zenei örökséget — és felismerték a falu költészetében a magyar zenei fejlődés egyetlen szerves alakját. Kettőjük műve a maga egészében még áttekinthetetlen a történetész számára, de annyi már bizonyos, hogy korszakos mérőföldkő és a magyar zene eddigi történetének legmagasabbra törő épülete«.

A gyűjtések és tanulmányozások, főleg azonban Bartók és Kodály munkájának eredményeként meg lehet állapítani, hogy a nép között körülbelül 200 egészen régi népdal él. Ez a szám a melódia-vázlat száma; variánsokkal ezek a dalok természetesen ezernél is többre rúgnak. A dalok sorai izometrikusak, vagyis egyenlő számú szótagból állnak, rendszerint nyolc szótagból. A nyolc szótagból álló sor két négyes alosztályból áll. Ez az úgynevezett »ősi nyolcas« a legrégebb magyar versfaj, amely úgy látszik, még a puszta lovak száguldására emlékeztet. A dalokat pentatonikus skálában tartják, mégpedig félhang nélkül és inkább moll természetű pentatonikus skálában. Ez igazolhatóan arról beszél, hogy ezek a dalok abból az időből származnak, amikor a magyar nép még nem telepedett le mostani területén. Ilyen fajtájú pentatonikus dalokat találunk a cseremiszeknél és a hozzájuk hasonló más népeknél. A magyar pentatonikus skálában azonban előfordulnak többszámú átmeneti félhang-közök is (kínai elnevezés szerint »pien« nóták), ami azzal magyarázható, hogy a magyar nép akkoriban olyan népekkel volt körülvéve, amelyeknek népzeneje már ismerte a félhang-közöket. Ily módon ezek bekerültek a magyar zenébe, illetőleg a magyar pentatonikus skálába is. Dallamszerkezetileg ezeknél a régi daloknál az első és a negyedik dallamsor mindig különböző egymástól. Egyébként a dallamszerkezet quintváltó; az egyik vers melódiája quintben hozza a másikat az ismétlését. Ezek a régi dalok még a dekoratív stílusra emlékeztetnek, tehát, parlando rubato ritmusuk van. De van közöttük néhány olyan is — főleg gyermek-dalok, regös dalok és siratódalok — amelyeknél a skála még egyszerűbb, mint a pentatonika és szerkezetük is primitívebb. Oscar Fleischer híres összehasonlító zenetudós szerint ezek a dalok egy még régebbi és szélesebb népi közösség maradványai. Fleischer szerint ezek mind közös indogermán ősi dalok. Szabolcsy

Bence, aki a régi magyar dalokat tanulmányozta és főleg a népvándorlási elemet igyekezett megállapítani bennük. (»Népvándorlási elemek a magyar népzeneben«), a régi dalok első részét mongol-török befolyásnak és maradványnak tartja, a többieket pedig (amelyek Fleischer szerint közös indogermán dalok) finn-ugor maradványnak, de indogermán ősi hatással.

Az új magyar népdaloknál megmaradt az említett quintváltó szerkezet és sokszor még jobban racionalizálódott. A dallamszerkezet képe igen gyakran $A^{\circ} A^{\circ} A^{\circ} A$. Az új magyar népdaloknál az első és a negyedik vers egyforma, pedig amint láttuk, a régieknél sohasem volt egyforma. Ez a visszatérő strofa-szerkezet európai befolyás, a francia chansonnól ered és egész Európában elterjedt. Az új magyar népdalok is európai külhatás révén kerültek be. Ilyen strofa-szerkezetet a nótáknál is látunk. Az új magyar népdalok legnagyobb része az úgynevezett régi egyházi hangnemben van. Már kimutattuk, hogy ez nem csupán a »deákos« (tehát latin) kultúrájú réteg hatása, hanem hogy az egyházi zenének általános volt a befolyása és hogy nem csupán közvetlenül hatott a magyar népzeneire, hanem közvetve is, a szomszédos népek zenéjének befolyása által. Az új népdaloknál a szótagok száma különböző (6—25) a ritmusuk pedig úgyszólván kivétel nélkül szigorú táncritmus, tempo giusto és pedig szinkopálva, punktirozva. Ez a úgynevezett bokázó ritmus, amelyet sokan — tévesen — magyar eredetűnek tartanak, igazoltan szláv eredetű, ukrán és lengyel táncokból származik. A bokázó ritmusnak ezt az eredetét Vámbéry, a híres Ázsia-kutató mutatta ki és Ambros, a régi idők legnagyobb zenetörténésze ily értelemben beszélt róla.

A két igazi népdalfajta mellett, tehát a régi és az új népdal mellett ott van a nóta, amelyről már ismételten mondtuk, hogy tulajdonképpen műzenei produktum. Uri zeneszerzők szerezték, cigánybandák játszották és terjesztették, de a nép ezeket a nótákat befogadta és magáévá tette. Mondottuk már, hogy ezek a nóták inkább instrumentális zene voltak. A cigányok csak játszották, de nem énekelték őket. Azt is mondtuk már, hogy strofa-szerkezetileg a nótáknál is az európai befolyású visszatérő konstrukciós forma volt a szokásos. Egyébként ezeknek a nótáknak a zenei jellemzőjéről nem sokat mondhatunk. Nagyon egyszerűek. A szerzők rendszerint csak a dallamot írták meg, kíséret nélkül. Ehhez már nem volt zenei képességük, tehát a kíséretet az előadókra bízta. A nóta tehát műdal, improvizált kísérettel. Tartalmilag is nagyon elmarad az igazi népdal mögött. A népdalokból mindig lüktető életkedv, reményt nyújtó optimizmus sugárzik, ezek a nóták pedig a bomlásnak induló feudális társadalom és az ernyedő középosztály vajúadását jelentik. A minden nehézség ellenére is reménykedő és egészséges optimizmust hirdető népi dalok helyett ezek a nóták reménytelen lemondást tartalmaznak, életúntságról beszélnek, hőseik sokszor »majd meghalnak«. Tartalmi oldalról nézve, magát a zenét figyelmen kívül hagyva, ez az, ami a nótáknál annyira helytelen, rossz és káros.

Az igazi népdalokat is, a nótákat is osztályozták tartalmi szempontból is és ezek a kutatások szintén érdekes eredményekre vezettek. Ez azonban tulajdonképpen már nem a zenéhez tartozik és túl messzire is vezetne, ha erről bővebben beszélünk. Csupán két népdal-fajtát akarunk bemutatni, mert azok a magyar népzeneben érdekes fejlődést mutattak. Először a munkadalokat említem. Régóta igyekeznek már tanulmányozni a munka hatását a zenében. Megállapították ugyanis, hogy a

régi közös munka jobban folyt, ha munka közben daloltak és ha a munkát visszatérő, azonos mozdulatokkal és ritmikus énekkel kísérték. Az efajta ének tipikus példái azok a régi dalok, amelyeket őrlés, evezés, szövés, fonás, teherhúzás alkalmával daloltak. Karl Bücher »Arbeit und Rhythmus« című művében ezt olyan alapvetőnek tartja, hogy a zene kezdetét ezzel hozza összefüggésbe. Érdekes dolog, hogy mind a régi, mind az új magyar népdalok között aránylag nagy számban vannak ilyen munkadalok.

Megemlítem még a katonadalokat is amelyek rendszerint buzdító hatásúak, hőstettekre serkentenek. A magyar katonadalok azonban (a Kossuth-dalokat kivéve) többnyire a szeretőről, a babáról, az anyáról, a testvéréről szólnak és nagyrészt szomorúak. Nem is csoda, hisz a magyar katonákat majdnem mindig idegen érdekekért és idegenbe vitték harcolni. A népfelzabardító harcokban keletkezett néhány magyar katonadalban már érezni lehet, hogy a harcolók most már tudták, miért harcolnak.

Az igazi népdalok és a nóták közötti zenei különbséget maga Bartók jellemezte. A nótákról azt írja, hogy »annyi zenei közhelyet tartalmaznak, hogy értékben messze elmaradnak a szűkebb értelemben vett paraszt dallamok mögött. A magyar paraszt dalai ellenben klasszikus példái annak, miként lehet lehető legkisebb formában, legszerűebb eszközökkel valamilyen zenei gondolatot a maga frissességében, arányosan, egyszerűen a lehető legtökéletesebb módon kifejezni«.

Bartók és Kodály nemcsak összeírták, áttanulmányozták és kiadták a magyar nép igazi dalait, hanem azokat megfelelő kísérettel és átdolgozásban mindenki számára hozzáférhetővé is tették. A népdalokat klasszikusan dolgozták fel s remélték, hogy ezentúl akár eredetiben, akár ily módon átdolgozva, mindenki csak az igazi magyar népdalokat fogja játszani. Ebben a törekvésükben nem érték el céljukat. A nagy néptömegek még mindig inkább csak a nótát hallgatják és élvezik. A kávéházakban a zenekarok csak nótákat játszanak, mégpedig a régi modorossággal. Számos közművelődési társaság rendezményei alkalmával folklóreszámok alatt nótákat adat elő. A rádió is főleg nótákat sugároz szét s a divatbajótt kívánságversenyeken is csak nótákat énekelnek. Mi ennek az oka? Merném állítani, hogy nemcsak a múlt bűne ez, hanem a jelené is, mert a nép nagy tömegei még mindig nem ismerik az igazi népdalokat és nem is tudják, hogy a nótákon kívül más népdal is van a világon. Úgy vélem tehát, hogy minden magyar kultúrával foglalkozó intézménynek az lenne a kötelessége, hogy rendezmények alkalmával ne nótákat vagy legalább ne kizárólagosan nótákat, hanem igazi népdalokat is adasson elő, hogy azokat a néppel megismertesse.

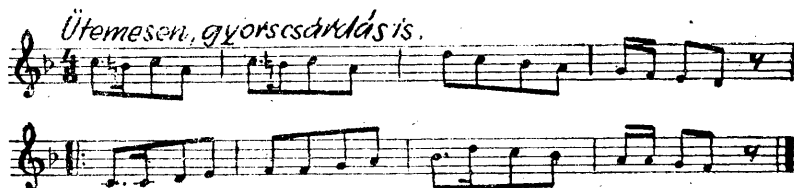
A mohácsi vész idejéből Pominoczký Fülöptől, egy minorita szerzetestől fennmaradt egy írásos emlék, amelyet talán a legrégebb magyar zenei írásos emlékeknek tekinthetünk. Ez az úgynevezett »Becskereki nóta«. Arról szól, hogy az utat kereső úrnak a falusi »bátya« megmutatja melyik út vezet Becskerekére. Azt hiszem, most sem kell mást csinálni, minthogy a falusi hang utat mutasson az oly régen tévelygőknek. Szóltassuk meg végre a falu, a határ dalait. Jobb és több alkalom sohasem volt rá, mint most. A magyar nép nagy zenei tehetsége és ösztönös művészi érzéke meg fogja adni gyorsan a választ: a nóta mellett és helyett felzendülnek majd a nép igazi dalai.

TÉL JÓZSEF:

Gombosi néptáncok

— Folytatás —

9. *Ég a rözse (a szöveg gombosi)*

Ezt a dallamot, amint már mondtam, mindenki ismeri, a szöveget azonban csak falunkban hallottam. Hogy melyiké az elsőbbség, azt szakirodalom hiánya miatt nincs módomban megállapítani.

A nép nyelvéről vett s állandóan énekelt változat a következő:

Ég a rözse, szaladj Orzse,
Mer megég a szoknyád széle.
Ha megég a szoknyád széle:
Ordögnek se' köll az Orzse.

Annyi a lány, mint a csillag
Csoportba áll, mind a galamb.
Megriasztik: széjjel szalad
A csoportba' egy se marad.

Uccu kislány, ugorj egyet,
Ne sajnáljad a cipődet,
Én se' sajnáltam a lábam,
Mikor tehozzád eljártam.

Szökét ne végy, mert beteges,
Vörösöt se, mert részeges.
Csak a barna, az lesz a jó,
Az lesz a csókra hajlandó!

10. Túr a disznó...

Ez az egyik legkedveltebb tüksöm, bizonyítja a sok szép szöveg. Ezeket váltogatva éneklük. A szövegek szépek, költőiek és régiések. Akad közöttük azért a színpadi népiesség jellegzetességével dicsekvő versszak is. A teljesség kedvéért azonban ezt is fel kellett vennem. A hasonlóság vagy azonosság kivizsgálása már tudományos munka, nem tartozik a gyűjtőre.

Dalszövegeink a következők:

Túr a disznó, túr a mocsárszélen,
Tartottam szeretőt a múlt télen.
Ha tartottam, megszenvedtem érte
Pletykavilág, ne hányd a szememre.

Piros a' ma ne gurulj, ne gurulj,
Barna kislány ne búsulj, ne búsulj.
Nem búsulok, sose búsulok én
Gyűn a tavasz, menyasszony leszek én.

Árpa, árpa, de rövid a szára,
Ez a kislány hej de nagyon árva.
Fogadom hogy nem lesz soká árva.
Szület után én leszek a párja.

Szépen úszik a vadkacsa a vízen
Szépen legel a gulya a réten
Szépen szól a csengő a nyakába
Sej tied leszek, babám nemsokára.

Természetesen a leányt nem mindig az a legény veszi el, akit vár. Ilyenkor így is énekelnek:

Fecske veri a szárnyával a vizet
Ne sírj kislány az istenre kérlek
Majd megfizet neked az a csalfa
Aki a te bús szíved megcsalta.

A lakodalomban épp úgy, mint a tüksömön, minden lánynak egyformán szól ez az ősi ízü vers:

Megfonták már nekem a koszorút,
Zöld levele a vállamra borult;
Borulj, borulj koszorúm lefele,
Sej úgy se' teszlek többet a fejemre.

11. Átok, átok...

Ez a tusköm oda sorakozik a legjobbak mellé. Dallama eredeti, szövege is szellemes, költői, könnyen megjegyezhető. Ebben a tuskömben a szerelemmel kapcsolatban jelentkezik a szociális kérdés: a szegény emberek harca a módosok ellen. Igaz, csak burkoltan.

A címet magában foglaló vers így szól:

Arok, árok, de mély árokba estem
Abba estem, kibe' nem is reméltem.
Kívülestem az árkokon, nem belül,
Véled estem szerelembe egyedül.

Fényes csillag ritkán ragyog az égen
Az én babám füvet kaszál a réten.
Olyan szépen pöngeti a kaszáját
Oda várja búbánatos rúzsáját.

A szociális kérdés ebben a két versszakban bukkan fel:

Fehér gulya kolompja szól a réten
Gazdag legény mondta nekem a héten:
Szegény leány, ha a szíved szeretne
Gazdagságom mind a tied lehetne.

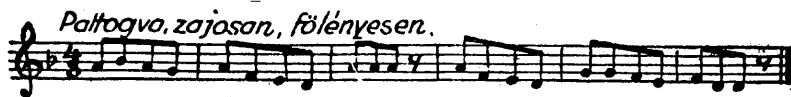
Gazdag legény ne csalogass hiába
Másnak virul az én szívem virága.
Szegény legény, de annak a szerelme
Többet ér mint a gazdagnak a kincse.

Humoros rész nélkül ez a tusköm sem maradhat:

Sárgarépat dombon nem jó ültetni
Ozvegyasszony lányát nem jó szeretni
Egyszer mondtam valamit a lányának
Nem állhatta, megmondta az anyjának.

Mikor az előző bús részek után ezt éneklük, mindenki mosolyog. Némelyik tréfás leány ezzel kezdi.

12. *Kidült a fa...*

Ez recitáló dallam, zajosan, pattogva éneklik. Itt már a táncosok teljesen lendületbe jönnek. Mindenki beleénekl, beletáncolja a maga szívbéli állapotát. Még a csunya leányok is elkeseregnek a bajukat. Vigasztalás is jut. A szerencsétlenül járt szép lányokat is megkorholják, sőt erkölcsi tanácsot is kapnak. Nem kell tehát csodálkozni, hogy amikor ezt éneklik, mindenki feloldott és jókedvűen táncol.

Szövegeink:

Kidült a fa mandulástul, ágastul,
Azt akarják, hogy váljunk el egymástul.
Azt gondolod, bánom rúzsám? Nem biz én,
Hogy tetüled el kell válnom az idén.

Kedves rúzsám úgy válunk el egymástul,
Mint a csillag fényes ragyogásatul.

A bukovinai székelyek a fenti versszakokat a következőképpen mondják:

A citrusfa levelestül, ágastul
Hogy angyalom hogy válunk el egymástul.
Úgy válunk el kisangyalom egymástul
Mint a csillag fényes ragyogásatul.

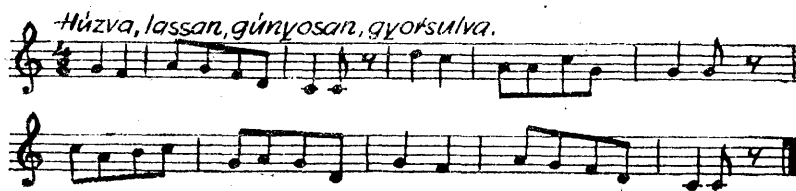
Közös származásra vall az a szó, amelyik Gomboson és Székelyföldön is megismétlődik. A csunya lányok vigasztalást, a szép lányok intő figyelmeztetést, a következő sorokban kapnak:

Debrecenben sütik a jó kenyeret
Egy húszéves barna legényt szerettek.
Úgy szeretem, szóval ki sem mondhatom
Fáj a szívem, ha egy nap nem láthatom.

Zöld búzában terem a hosszú kígyó
Szépleányból van a csavargó ringyó.

Szerencsés is az a leány, ki nem szép
Nem szomorítja a legények szívét.

13. Irigyeim sokan vannak...

Ezt az átkozódás tuskómének szoktam nevezni. Minden van benne: átok, ménkü, könyörgés, rimánkodás, panasz, engesztelődés, stb.

Irigyeim sokan vannak,
Mint a kutyák, úgy ugatnak.
Hagyjunk nekik vig napokat.
Haud ugassák ki magukat.

Édes volt az anyám teje,
Keserű a más kenyere.
Kesere is savanya is
Néha-néha panaszra is.

Üssön meg rózsám a ménkü,
Akkora mint egy malomkü.
Üsse le a derekadat
Kire kötöd a kardodat.

(vagy):

Üsse le a jobbkezedet,
Kivel kötöd a fejedet.

(vagy):

Üsse le a jobbkezedet,
Kivel öleltél engemet.

Addig rózsám el nem hagylak,
Még a tóba' halak laknak.
De biz' abba' mindég laknak
Így hát soha el nem hagylak.

Addig rózsám el nem veszlek
Még a tóba' halak lesznek.
De biz' abba' mindég lesznek
Így hát soha el nem veszlek.

A nők erre így válaszolnak:

Addig se higj a legénynek
Míg a kapun kikíséred.
Mert a kezéd a kezébe'
Ezer ördög a szívébe.

Macchiavelli a színpadon

(Naplójegyzetek)

Sokszor gondoltam már arra: jó lenne egy darab útját megírni attól a pillanattól kezdve, amikor műsorra tűzik egészen a bemutatóig, de még azon is túl s elmondani, mit hoz magával a szerző tehetségéből és nyílt vagy beágyazott mondanivalójából, a rendező leleményességéből és munkabírátságából és az alakító művészek színpadi teljesítményéből. Ehhez kapcsolódik azután a következő kérdés: mivel gazdagította a közönséget. Mennyiben gyarapította annak élményanyagát s végül — akár egyenként, darabonként is —, mennyiben járult hozzá a népi kultúra kiszélesítéséhez?

A tanulmány, a bírálat, a színházi beszámoló, ha jó tollhegyre akad, akkor nem vesz el az általánosságok fölsorolásában. Az író képzeletét a színpadon élő cselekmény foglalkoztatja, nem elégszik meg az irodalmi lexikonok és irodalomtörténetek adatainak fölsorakoztatásával, sem az irodalmi kuriózumok elismérlésével, hanem tovább megy annál. A könyvespolcoktól egy vagy két lépést előre a párhuzamok és a társadalmi jelentések világossága felé és főleg azt keresi benne, amit az előadás a mában adott.

Most pedig kövessük azt, amit Garay Béla rendező cselekedett. Ragadjuk ki a Mandragórát a XV. század és a XVI. század félhomályából vagy teljes homályából, hozzuk a világosság felé, hogy választ kapjunk az első kérdésre: mi tette időszerűvé, mi tűzte műsorra ezt a darabot?

Macchiavelli elég nagy író ahhoz, hogy nem kell számára erőltetetten keresett évforduló, hogy az ember szóvá tegye alkotásait. Amint csak társadalomnevelésről van szó, mindjárt elébük kerül, nemcsak mint író és a renaissance kornak leghíresebb jogásza, hanem mint színműíró is. És így érdekel bennünket legjobban. Megvalljuk: Macchiavelli neve, mint színműíró nem igen él bennünk. Elmosódik vagy elmerül sok egyéb középkori vagy renaissance korabeli alkotással együtt. Ezért, ha teljesen bele akarjuk élni magunkat a darabba, tökéletesen meg akarjuk érteni és élvezni a szöveget és helyesen értékelni, vonatkoztatni vagy bírálni annak társadalmi jelentését, akkor újra elő kell venni a szöveggönyvet, elolvasni, áttanulmányozni és megismerkedni minden részletével a prologustól egészen az epilógusig. A mű nem csupán formájánál és műfajánál, de tartalmánál fogva is klasszikus: érteni kell minden mondatát, mert nincsen benne fölösleges, nincsen benne időtöltő vagy időpazarló szöveg, ami a modern daraboknál az előadáson csakis úgy érvényesül, ha azt a rendező is s az ő keze nyomán az alakító művész is a helyére teszi.

De adjunk csak akár röpké választ is a fölvetett kérdésre: mi tűzte műsorra ezt a darabot?

Macchiavelli vígjátéka, a Mandragóra a középkori novellák témáiból táplálkozik, amelyek két korszak — letűnő középkor és a belépő újkor, a renaissanceval jelentkező quattrocento és cinquecento — mesgyéjén születnek meg. Ebben a korban: Callimaco Calfucci és fráter Timoteusz korában a régi erkölcsi hatalmak már meginogtak, de az újak még nem születtek meg: most voltak keletkezében. Sokan indultak el egyéni utakon, sokan visszafordultak a rotterdami Erasmus humanista életformáját keresni, mások meg elhagyván Olaszországot már Nyugaton, Párizsban és Nyugat-Németországban tapogattak, nem az antikos salangért, nem annyira a ceremóniális világot keresve, mint inkább a humanisták osztály-öntudatából kiindulva igyekeztek maguknak megteremteni egy új életstílust és egy új formavilágot. Aki azután ebben az útkeresésben bizonytalanná válik, nem tud hitelt adni a saját megérzéseinek és cselekedeteinek, az segédeszközhöz nyúl, hogy attól megtermékenyüljön. Így az ötvenegynehányéves Calfucci szép, fiatal felesége Lucrezia is mandragóra gyökérhez folyamodik teherbeesésért. Teherbe is esik, de nem a gyökértől, hanem a szép fiatal, firenzei ifjú szerelmétől, amit később szemrebbenés nélkül be is vall mindenkinek.

Ez a tartalom lényege, de a vígjáték jóval többet ad ennél, mert elénk tárja az egész akkori társadalom keresztmetszetét és egyház cselekedésekkel teli politikai szerepétől kezdve egészen az indulóban levő s lázasan készülődő polgári társadalomig. És megmutatja az író nekünk, hogy ki mire vitte a nagy korfordulón.

Erre vagyunk leginkább kíváncsiak és ha Macchiavelli nem írt volna halhatatlan művet ezzel a vígjátékkal, akkor nem hozta volna megint fölszínre a feledésből a szocialista színjátszás műsorpolitikáját irányító kéz és nem verte volna róla le — olyan bátran, — az idő porát.

A színházi vesztibülben, az utcán és olykor a színpad mögött is gyakran hallottunk arról beszélni, hogy színházlátogató közönségünk nagyrésze, — úgy mondták: a nagyobbik része — nem érti meg a komoly klasszikusokat. Hiába is erőlködünk, mert az egész igyekezet olyan, mint a falra hártyást borsó hiszen a darab témájánál, életstílusánál, világképénél és egész szelleménél fogva idegen marad előtte. Miért? És miért ne érdekelné maga a darab? Talán az annyiszor emlegetett tárgyismeret hiánya miatt? Vagy azért, mert ezeknek a nézőknek zöme nem járt felsőbb iskolába, nem tanulta a középkort, a renaissance korát, nem írt házi föladatot Shakespeare drámáiról és valljuk be őszintén, halvány fogalma sincs arról, hogy Molière Tartuffe-jének az őse voltaképpen Macchiavelli Timoteusz barátjának az alakjában kereshető és föl is lelhető. Vagy azért nem jön el a színházba, mert irodalmi érdeklődése nem olyan sokoldalú és nem annyira szerteágazó, mint mondjuk az »öreg színházi rókáké«, a földszint második és harmadik sorában ücsörgő művészlelkéké és intellektueleké? Ezt a »vidéki« és »színházi kultúrában kevésbé jártas közönséget« nem túlságosan érdekli a múlt, különösen nem az ilyen távoli darabok, amelyekben nem csupán a ruha és az életstílus, de az egész nyelvezet hemzseg a nehéz archaizmustól. Az archaizmus pedig idegen és erőltetettnek tűnő, néha még a színész számára is, nem csak a közönség húzódozik tőle.

Mit kedvel hát a mi közönségünk és mit akar? ... Itt a válasz: olyan hitele van mint az előbb megadott feleleteknek... Ha szereti a színházat és nem a mozihoz szegődött örökre, akkor a má t szereti benne. A

mát: a mai dalt, a mai táncot, a mai beszédmodort és a mai fejlődés távlatait. A jelen tematikája kell neki s ezt várja megnyilvánulni minden vonalon.

Am ez a tévhit nem csupán a színházlátogató közönség soraiban maradt meg és nem csak ott lett melegágya egy téves álláspontnak, amely az idők során, — a fölszabadulás után is — kezdett egy helytelen meggyőződés megszilárdulásához vezetni, hanem úgy tűnik, hogy bizonyos mértékben hatott színházunk műsorpolitikájára is. Mert egyébként mi más gátolhatta volna népszínházunkat abban, hogy majd három esztendőn keresztül tartózkodjék a klasszikus darabok bemutatójától? ... Mi tarthatta volna vissza, attól, hogy Goldoni, Ben Johnson, Molière után vagy velük épp egyidőben színpadra hozza mondjuk — Macchiavellit? Hogy aztán gyakrabban találkozzunk a színlapon Shakespeare nevével, na és a többiekkel, akiket már három vagy négy évszázad választ el a mi világunktól?

A fenti válaszra jöjjön most az ellenválasz!

Nem a közönség irodalmi érdeklődésének egyoldalúsága az a fal, amely állítólag elterpeszkedik a darabok sikeres útja előtt. Hiszen ehhez nem volt elegendő még a háromszendős hallgatás sem. Még a szokatlanul hosszú csönd sem távolította el a darabot a közönségtől, hanem inkább talán közelebb hozta. Megkívántatta velük és sokan alig várták, hogy ismét a függöny előtt lássák őket. (Harlekinóra, Timoteuszra, Ophéliára gondolok.) Olyan darabot látni olyan előadásban, ahol minden egyformán illeszkedik a kerethez és föltétlenül többet nyújt, mint az elődjei.

A Macchiavelli-bemutató közönsége erről beszélt s összetételében is ez volt; nagyon kis eltéréssel mindig is ez volt. Am ezúttal nem árt egy kis összehasonlítás; a Mandragóra mellett mit hozott a többi, és a magyar népszínművek, operettek, mesejátékok mellett mit hozott a renaissance korabeli komédia?

Ugyanis a magyar népszínház premierközönsége általában 45—65 százalékos ház között váltakozik valóban változó szerencsével. Ebbe természetesen beleszámítódnak a zenés darabok is. Nagyon ritka eset az, — alig van följegyezve a Népszínház történetében — amikor ennél jóval több vagy a táblás házat egészen megközelítő közönség lepte el a nézőteret. Ezzel szemben mi történt most? A már annyiszor említett hosszabb klasszikus-szüneteltetés után a Mandragóra bemutatója nyolcvan százalékos házat hozott, ami nem csak hogy várakozáson fölüli, de még azt is jelzi, hogy közönségünk szívében igenis ott él a klasszikus mű sokkal őszintébben és sokkal kitörölhetetlenebbül, mint sokan gondolták.

Csak ehhez áldozatkészség és áldozatvállalás szükséges. Nincsen kibúvó: a jövőben gyakrabban szeretnénk látni ilyesmit színpadon: éppen a magyar népszínház színpadán, mert ő a színházi életünk fokmérője s amit ő itt lemér, az megy tovább az ország más tájékain munkálkodó magyar színpadokon. Meg kell gondolnia hát, mit is ad a közönségnek. Nagyobb lépést csak akkor tehet előre, ha nem elégszik meg azzal, hogy magyarázatot tud találni és adni arra: műsorpolitikája voltaképpen miért is nem emelkedett magasan az őt követő kis színházak műsora fölé. Mert ide nem magyarázat kell, hanem letörölni a tábláról azt, ami tegnap rossz volt és mulasztásra kényszerítő és tegyünk meg mindjárt az elejében két lépést előre. Egyiket a Keményebb diót jelentő művészet felé, a másikat a közönség keretbe illő igénye felé.

Az eredmény klasszikus lesz vagy olyan modern mű, amelyeknek előadásában az értékek kibontása és reális kidolgozása művészi eredményeket hoz és gazdagabb fejezetet jelent annak, aki a színpadunkon zajló életet tollára veszi.

A fősorakoztató megmutatja nekünk azt, hogy ebben a nagy készülődésben és meglehetősen nehéz munkában mit végzett a színház együttese és mit adtak a művészek egyenként. A mértéket megadja az előjáróban fölvetett egy-két gondolat kifejtése: nem egyszerű, szimpla és igénytelen szövegmondásról van itt szó. Semmiesetre sem arról, amit a mai életstílus és a meglehetősen világos, de pongyola hétköznapi nyelv jelent. Az elmésen és művésziesen megoldott kulisszákról letekintő kor-képet, Firenze akkori terét kell megtölteni levegővel, étellel, dallal, zajjal, mozgással és csevegéssel.

Az induló lépésben már a prológustól is ezt vártuk. Be is futott Versegi József mandolinjával, de sokkal jobban vigyázott a lépteire, mint a játék természetes átélésére. Még több kifogást emelhetünk szövegmondása ellen, ahol épp azt nem találta meg, amire tanulás és próba közben rá kellett volna bukkannia. Ha másképp nem, magától, ösztönösen s ez nem is lett volna elérhetetlen egy olyan fiatal színész számára, akiben mindjárt föllelhető tehetség lappang. A Macchiavelli-szövegben nincs fölösleges mondat: semmiesetre sem annyi, amennyit ő a fölösleges mellékmondatok hangsúlytalanságába ejtett. És a játéknak hozzá sokkal színesebbnek, hajlékonyabbnak és mozgékonyabbnak kellett volna lennie.

Ami Szilágyi László ifjú szerelmesét, Callimacot illeti, sokkal színesebb és kidolgozottabb lehetett volna. Egy ilyen szerep realizálása tömérdek köteleltségűt és elmélyedést kíván. Ez természetesen kihat az erögazdálkodásra is, főleg azoknál a színészeknél, akik egymásután háromszor is majd főszerepet vesznek a kezükbe. Körülbelül ez történt Szilágyival is. »Vass Péter«, »Aladár nem számár«, »Mandragóra«. A kapott föladatok egyformán nagyok, de a legnagyobb távlatú mégis csak Callimaco, amiben Szilágyi majd hogy nem alul maradt. Túl tempósan, majdnem hadarta a szöveget, megfeledezett a ceremóniás életstílusról és nem adott alakjának megfelelő távlatot. Azzal vigasztalhatjuk magunkat, hogy megjelenése, orgánuma és síma, gördülékeny játéka sokmindent feledtetett ebből és sokmindent elfogadhatóvá festett a szerző által megadott határozott típusból.

Kétségtelen, hogy a legtöbb vitára Fráter Timoteusz alakjának megfogalmazása ad okot. Macchiave'li harcolt az egyház ellen, a maga eszközeivel támadta a pápák erősödő világi hatalmát, a pápák hadát is: a papokat, szerzeteseket, laikus barátokat és az egész széles udvart, amely az egyházpolitika megközelíthetetlen és sebezhetetlen irányítóit körülvette. Vigjátékában ez a fráter az egyház hangja: minden hájjal alaposan megkent hangszálai vannak. Ha a nép hangján kell szólni, jámbor és jóságos, olyan édes, mint a szirup, amikor Istennel beszél, akkor — mint az élszentek — ájtatoskodó és képmutató; igazi arca csak akkor mutatkozik meg, amikor teljében egyedül van és emberré lesz. Akkor lehullik róla a fátyol, mezítelen, nincs mi eltakarja a romlottság és az emberi esendőség ríktó vonásait. Szabó István tehetséges drámai színész, hasonló nagyságú szerepben már nem egyszer meglepett bennünket, most azonban kissé kidolgozatlanul hozta elénk egész mondanivalóját:

ő maga is mondja: nem találta meg igazi hangját. Alakja a fölkészült szerzetes és a laikus barát között ingadozott, erőltetett pátosza helyenként dagályossá tette szövegmondását, s ami mondanivalót itt a szerző a szöveg mögé rejtett, az beleveszett a röpke mondatok fellengős szárnyalásába. Mennyivel jobb volt ott, ahol sikerült legyűrnie ezt a hangot. Dícséretére legyen mondva, ő már valóban közel jár hozzá, de azért még mindig hiányzik belőle a határozott stílusbeli öntudat. Ha ez már meg lenne, akkor a rendezői instrukció sem ferdült volna el a színpadi alakításban.

Ennek a bemutatónak a kapcsán két alakításról külön kell beszélnünk s mindjárt előre meg kell mondanunk, hogy itt nem egyéni dicséretéről van szó, mert e teljesítményeket nem lehet annyira elválasztani a rendező munkájától és az együttes egyetemes fejlődésétől. Sántha Sándor és Godányi Zoltán a két alakító művész; az egyik, Sántha, voltaképpen a férfi főszerepet, a fölszarvazott öreg férjet, Calfuccit alakította, a másik — Godányi — Ligurio cselszövő figuráját formálta meg. Művészi mértéktartásuk abban mutatkozott, hogy nem sodródtak bele a bohózáti elemek túlhangsúlyozásának kínálkozó lehetőségeibe. Mindkettő innen maradt az árkon. Sántha Sándor ezzel az alakítással elérte azt, hogy csaknem teljesen a darab stílusához simultsa a maga igazi erejével hozta Macchiavelli természetes hangját. Nem zengte túl a szöveget és nem hajtotta a szenilizmusba a gyerekre vágyó és a csecsemőért rajongó impotens férj alakját. Ami nagy nyereség volt számunkra ebben a színészi teljesítményben, hogy a totyogó, makogó, nyügösködő és mindenben aggályoskodó öreg helyett realisabb figurát kaptunk, aki amellett, hogy kissé ostoba és jóhiszemű rajongó, szellemében az emberi érdeklődés frissességét hordja. A vígjátékelemnek szabad utat nyit és érvényesíti a legapróbb jelenetekben is. Calfuccija kiváló játékalkalmat kapott a szerzőtől és Sántha ezt fölismerve tovább vitte és alakításával a Mandragóra szereplői közül a legjobb alkalmat nyújtotta a közönségnek a bekapcsolódásra. Ezt a komoly sikert a pontos mérték hozta meg számára és elmondhatjuk alakításáról azt, hogy vajdasági viszonylatban is derék művészi teljesítmény volt.

Godányi Zoltán agyafúrt cselszövője, Ligurio olyan sokoldalúnak mutatkozott be előttünk, hogy egy-egy elfeledett pillanatban szinte keresztük maszkja mögött a színészt. Ebben az évadban immár másodszer újabb meglepetéssel ajándékozott meg bennünket. Valóban méltó volt arra, hogy egy egész estén át hatása alatt éljünk, mert alakjának jelenítésében életérzéke és ösztöneinek rátermettsége olyan magaslatok felé vitte, amilyenekre mi nem is gondoltunk. Nem is hittük, hogy Godányi színészi pályájának elején ilyen hamar megközelíti; sőt, ha szabad ezzel a kifejezéssel élni, — egyes jelenetekben el is éri. A könnyedség, a vidám, nem túlzás felé hajló játékosság, a minduntalan más és más magatartás azt bizonyítja, hogy Godányi a színek és képek gazdag változatának tárházával rendelkezik s holnap-holnapután ez avatja őt a színház egyik legmegbízhatóbb jellemszínészévé.

A darabnak mindössze két olyan női szereplője van, akit érdemes és meg kell említeni. Az egyik Sostrata, a fiatalasszony fiatal anyja, a másik Lucrezia, Calfucci felesége, aki gyereket vár és gyóntató atyja tanácsára még arra is vállalkozik, hogy mandragóra gyökérrel pótolja a férfi erőt a megtermékenyüléshez. Sostrata Juhász Anna alakításában meglehetősen idegen asszony volt ebben a korban. Szóval a középkor alkonyán nem úgy jártak-keltek a fiatal asszonyok és nem azokkal a gesz-

tusokkal éltek, ahogy manapság. Szertartásosabbak, a külsőségekhez ragaszkodóbbak voltak. Ezeket a fogyatékosokat csak tiszta szövegmondása feledtette velünk. — Kevésbé sikerült ez a »feledtetés« leányának, Lucreziának. Juhász Zsuzsa nem tudott elég fiatal asszony lenni a fiatal anya mellett: majdnem egykorúak voltak. Sőt: Juhász Zsuzsa orgánuma, alakja és hangszínei néha mélyebbre vitték a hangulatot, mint maga az anya. Ebbe a szerepbe — (Lucrezia vágyakozásaiba) — a szerző helyenként líraiságot vitt be és a mi előadó művésznők mindezzel adós maradt.

A kisebb szereplők közül ketten voltak, akik megmutatkoztak a színpadon. Fejes György szolgálja magára terelte a közönség figyelmét, mert az apró szerep valóban színészi kezekbe került. Az énekszámok közül ugyanezt mondhatjuk Bodroghy Lajos szerenádjáról.

És a többiekről is, akik szerepet kaptak a darabban, akárha párszavas volt is, de az idézett, visszahívott kornak az igazi hangja.

Ez az ő legnagyobb érdemük.

A szerző ötfelvonásos vidám színjátékra bontotta a darabot s ezzel meglehetősen nagy gondot okozott a modern színpad rendezőjének. Mert Garay Béla azzal a szándékkal vette kezébe a darabot, hogy mondánivalóstól és millióstól fogva közelebb hozza a mához. Talán azt akarta, — ha magában nem is így fogalmazta meg —, hogy Macchiavelli képeit bemutatja a mai fények megvilágításában. De a mai fények, színpadon is, jóval erősebbek, mint akár a mult századé vagy a század elejéé. A szövegmondás, a dikció elsőrendű követelmény, semmit nem marad az alakítás mögött, még akkor sem, ha a renaissance korabeli játékosság elterpszkedik a színen és magával ragadja a közönség teljes figyelmét.

Az igazi rendező és az igazi színész akkor is keresi a szöveg visszahangját.

De beszéljünk a rendezőről.

Garay Béla nem tartozik a fölületesen és kényelemszeretően dolgozó modern rendezők közé. A régi iskola neveltje, ha munkát vállal, akkor éjjelét, nappalát: minden idejét annak adja. Kutató munkát végez, forrásmunkát forgat, szövegeknyvet lapozgat, ír, javít, tipológiát készít és a legnagyobb aprólékosággal kidolgozza a rendezői tervet. Jólismert dramaturgiai és rendezői tehetsége mellett ez egyik legfőbb erénye és a Mandragórát leginkább ez vitte sikerre.

Garay Béla, mint valami jó bányász, leszállt a mélybe és igyekezett minél több értékét fölhozni a XV. század homályába merülő darabból. Az öt felvonásra szaggatott darabot háromba vonta össze: az első és második felvonás expozícióját egy közös felvonássá sűrítette és épp így, minden lényegesebb kihagyás nélkül, vonta össze a negyedik és az ötödik felvonást is, hogy munkájának eredményeként jóval gördülékenyebb háromfelvonásos darabot kapjunk. Firenzei környezete hiteles volt, utca részlete úgy élt, akárha egy filmriportot pergettek volna előttünk s ebbe a filmriport-szerű képbe merészen bele tudta állítani a vígjáték cselekményét. (Nem minden rendezőnek sikerül az ilyen császárvágás. Ahhoz tömérdék rutin és erős művészi megérzés kell.) A rendező alkotó munkává mélyítette azt, amit e szövegeknyv körül végzett, mondhatni mindvégig rajongással és költői leleményességgel.

Azt mondják, hogy ha a bíráló őszinte és találó, akkor fájdalmat okoz.

A szándék itt mindössze arra irányul, hogy néhány megfigyelést le- rögzítsen, és szóvá tegye azokat a lehetőségeket, amelyek művészeink előtt ismét kitárultak. A klasszikus mű bemutatójának kétségbevonhatatlan sikere tártá ki ezeket a kapukat. Most már csak a következő lépés hiányzik. Nem a reprizben, mert akkor csak önmagunkat ismételjük, hanem az eljövendő bemutatóban.

Az új darab már készülében van. Mintha kiadták volna a jelszót: »Gyürkőzz János!« Gyürkőznek is a lázas készülődésben valamennyien.

László Attila

Gábor Zoltán: „Vázlat“ — Szén

A szabadkai színház történetéből

(Százharminchárom éves a szabadkai színházzal)

A szabadkai közönség mindig pártolta a színművészetet és szívből lelkesedett a jó színházi előadásokért, nagyszerű színészekért. Ha nálunk egy színészt vagy színésznőt megkedveltek, azt a szeretet minden jelével bőven elhalmozták, úgy hogy amikor más társulathoz szerződött, könnyezve és fájó szívvel búcsúzott a közönségtől. A szabadkai színháznak és színházi közönségnek valamikor márkás neve volt a színészek társadalmában és a színészek mindenkor szívesen szerződtek városunk színházához. Ennek a színháznak dicsőségben gazdag multját szándékozunk megismertetni a mai közönséggel. A történet valóságos regény, amelyben vannak ragyogó lapok, de akadnak szomorú részek is. Itt, ebben a városban kezdte bontogatni szárnyait a »nemzet csalogánya« Blaha Lujza, minden idők legnagyobb népszínmű-énekesnője. A mi színpadunkon hangzottak el először szívhez szóló, lelket gyönyörködtető magyar népdalai. Ha a szabadkai színháznak más érdeme nem is lett volna, már csak ezért is érdemes volt itt otthont emelni a színészetnek. De Blaha Lujzán kívül a régi színészetnek számos nagy művésze és művésznője is játszott Szabadkán és emelte naggyá ezt a kultúrintézményt, amely a mult századbeli ifjúsággal megkedveltette az irodalmat. Az itt szereplő művészek mindig áldozatkészen dolgoztak és fáradoztak a legnagyobb közkincsért: az anyanyelvért, amely mindenkor, a balsors minden csapásai között is mentsvára volt a népnek.

Nem száraz adatok egymásra halmozására vállalkozunk, hanem a színházi események történelmi sorrendbeli elbeszélésére, amiből az olvasó láthatja, hogy apáink mindenkor milyen szeretetben és megbecsülésben részesítették a városban megforduló színészeket.

SZABADKAI SZÍNÉSZET A XIX. SZÁZADBAN

A XVIII. század végén és a XIX. század elején Szabadkán is éppúgy, mint az egész országban, leginkább a német nyelv uralkodott. A közhivatalokkal csak ezen a nyelven lehetett érintkezni és a hivatalnokosztály még családi körben is ezt a nyelvet használta. Voltak azonban olyan magyarok és bunyevácok is, akik megőrizték nemzeti érzéseiket és nyelvüket. Ebben az időben német színészek látogatták városunkat és németnyelvű színelőadásokat tartottak a nagyvendéglő szálájában. Működésükről nem maradtak feljegyzések. A magyar színészek első megjelenésének időpontjául a régi feljegyzések az 1818-as évet jelölik meg. Ekkor érkezett ide Kilényi Dávid és Komlóssy Ferenc igazgatók vezetése mellett az első színtársulat. A társulat kóbor színészekből, kicsapott diákokból és regényes hajlamú mesterlegényekből verődött össze Kecskeméten, de csakhamar kitört az egyenetlenség és a társulat két részre vált.

Az egyik rész Ujfalussy Sándor vezetése mellett a Dunántúlra indult, a másik rész Kilényi Dávid köré csoportosulva megalakította az »Alföldi Nemzeti Színjátszó Társaság«-ot és körútján eljutott Szabadkára.

Az akkori városi tanács szívélyesen fogadta a kultúra napszámosait és előzékenyen bánt velük. A régi gimnázium nagytermét alakították át színház céljaira, de a lakosság egy része kifogásolta, hogy az iskolát »erkölcstelen célokat szolgáló theatrumi előadások részére« átadják. Ezért a nagyvendéglő tágas ivószobájában vertek tanyát a színészek. A nagyvendéglő a mai Vilzonova és Senoé utcák sarkán volt (jelenleg Krausz-féle ház). Az akkori feljegyzések szerint a közönség »pipafüst és borgőz mellett« élvezte az előadásokat. Elképzelhető, hogy milyen szép jelenetek játszódhattak le az előadások alatt.

Itt játszottak színészeink a közönség nagy érdeklődése mellett. Az idény befejezése után a társulat Szegedre, majd Aradra költözött. Utána körülbelül két évig nem volt színelőadás a városban, majd 1820-ban ismét Kilényi Dávid társulata jött nagyszerű, kitűnően összetanult erőkkal. A társaság szemefénye Déryné Széppataky Róza, az ünnepekt énekesnő, a legendáshírű »Déryné ifjasszony« volt, aki leginkább operai előadásokon csillogtatta tehetségét. Bájával, temperamentumával hamarosan meghódította a város közönségét, amely minden fellépésekor lelkesedéssel ünnepelte.

A közönség mindjobban szeretetébe fogadta a színészeket és annyira színészbarráttá vált, hogy már 1825-ben komolyan felvetődött az állandó színház felépítésének terve. A javaslatot tett követte és a város már 1826-ban felépítette a színházat, ahol az »erre átvonuló játszó társaságok« otthont találtak. Ez nem a mai színház épülete, hanem az úgynevezett nagy kávéházban »farsangi multságokra és tántzokra használni szokott szála«, amely »játékalkalmatossággal felszerelve a nézők számára alakított át.« A terem végén volt a »muzsikáló személlek rekesztékje« (orchester), majd kissé magasabban a »játszó személlek piartza« (színpad).

Mikor a játékszín elkészült, azt a Székesfehérvárról »Hótváth József kormányzása alatt« idevetődő szintársulat 1826. évi Kisasszony hava (szeptember) 24-én nyitotta meg »az egybegyűltek örömeire«. A társulatnál az akkori színészet legnagyobb erői működtek: Déryné, a Murányi pár, Szilágyi Pál, Tóth István, Komlósy Ferencz és a legnagyobb tragika: Kántorné Engelhardt Anna. A társulat innen Zomborba, majd az ottani nagyszerű szereplés után Bajára, Veszprémbe, Székesfehérvárra, Pozsonyba utazott. A technika korszakában élő ember előtt ez az út jelentéktelennek látszik, de ha elgondoljuk, hogy a régi színészek ezt az utat szekéren; ládák tetején kuporogva tették meg, az utazással és színészkedéssel járó kedves epizódok ellenére sem lehetett valami élvezetes. Annak a kornak a színésze a nyelv apostolának tekintette magát és mindent eltűrt a szent cél érdekében.

Szabadkán tehát volt a színészetnek állandó otthona és ettől az időtől kezdve alig volt olyan év, hogy a városban ne fordultak volna meg színészek. Városunk ettől fogva a színészet elsőrendű állomásai közé számított. Ezt igazolja az »Erdélyi Ország Dal és Színjátszó Társaság«-nak 1827-ik évi szereplése is. Az erdélyi színészek Szegedről jöttek ide és 1827 július 1-én léptek fel először.

Ez a társulat volt abban az időben a legjobb. Tagjai közül sokan az 1837. VIII. 22-én megnyíló pesti Nemzeti Színházhoz szerződtek. Híresek közülök Szentpéteri Zsigmond, Udvarhelyi Miklós, Szilágyi Pál, Szerdahelyi József, Páli Elek, Kemény János, Murányi Zsigmond, Déryné, Pá-

liné, Murányiné, és Simon Borcsa. Műsoruk elsőrendű darabokból állott: Szevillai borbély, Tolvaj szarka, Három század, Párizsi vízhordozó, Moór Károly, Othello, Olaszasszony stb. Ez a társulat 26 estén át szórakoztatta városunk közönségét. Innen Pécsre, majd Pestre távoztak.

A város vezetősége 1853-ban elhatározta, hogy a mocsaras városrészt feltölteti és egy minden igényeknek megfelelő vendégfogadót és ezzel együtt színház-épületet emeltet. A városi tanács Manojlovics alpolgármester elnöklétével ülést tart, amelyen kimondják, hogy az építkezést árlejtés útján adják ki. A megtartott versenytárgyaláson az építkezési munkák elvégzését Skultéti János építőmester nyerte el, míg a színház és színpad teljes felszerelésének munkájával Telepi Györgyöt, a neves pesti színészt és iparművész-díszítőmestert bízták meg. Telepi az új színház megnyitásakor itt működő társulatnak is tagja lett. Egy év alatt az új színház el is készült. Oszlopos bejárója fölé a »Pest szálloda« felírás került, amit fél évszázaddal később a »Városi színház« felírás váltott fel. A színház az akkori viszonyokhoz mérten pazar fényességű volt, gépezetekkel, modern felszerelésekkel ellátva. Nagy zenekara, 450 ülőhelye, 48 páholya volt. 1854 december 16-án nyitotta meg az új színházat Latabár Endre társulata a »Két Barcsay« című színművel. A megnyitó előadáson résztvett Szentpétery Zsiga a Nemzeti Színház nagynevű művésze, a társulat tagjai közül felléptek: Felekyné Munkácsy Flóra, Kecskésné, Molnár György, Foltényi Vilmos, Berzsenyi, Kecskés, Gönczy stb. A színház első vendégszereplői: Egressy Gábor, Szigeti József, Jókainé, Komlósy Ida voltak.

A következő években Pázmán Mihály lesz az igazgató. Évről évre a legjelesebb társulatok keresik fel a várost, de időnkint helyet adnak a német, valamint az 1861-ben megalakult újvidéki Szerb Nemzeti Színháznak is, amelynek vendégjátékát meleg szeretettel fogadta az itteni szláv lakosság mellett a magyarság is, mert a helyes politikával vezetett újvidéki színház sok magyar darabot fordítottatott le szerb nyelvre és itt mutatta be azokat. Helyszűke miatt nem sorolhatjuk fel az itt megforduló társulatokat, de meg kell említeni Sipos Károly igazgatót, aki 1864 novemberében nagyszerű erővel nyitotta meg a színiudényt. Tagjai a feloszott budai népszínház tagjaiból állottak. Ennek a társulatnak volt tagja a kis Köles Lujza, aki itt ismerkedett meg Blaha János katonakapitánnyal. A fiatal Blahánéból lett később a »nemzet csalogánya«.

Az a nagy gazdasági fellendülés, amely a kiegyezés után beköszönött, a színészet terén is éreztette hatását. Vidéken sorra épülnek az addig küszködő vándor magyar színészet otthonául az állandó új színház-épületek. A fővárosban is gyarapszik a közönség és ott is újabb színházak nyitása válik szükségessé. A színészet fejlődött és a közönség mindjobban nélkülözhetetlen intézménynek tekintette a színházat. Szabadkán is mind nagyobb lett a színházbarátok tábora, mert az igazgatók igyekeztek jó erőkből összeválogatni a személyzetet. Műsoruk megválasztásában is nagy gonddal iparkodtak a színvonalat megtartani. Az igazgatók közül különösen Rakodczay Pál és Pesthy Imre Lajos emelték magasra a város színészetét. Ebben az időben már a város is bőkezűen gondoskodott a színészekről. Ingyen színházépület, fűtés, világításon kívül 8000 koronával, később 10000 koronával és különféle alapok kamataival segítette a színházat. Aranynapokat élt a színészet ebben az időben. A nevesebb igazgatók közül felemlítjük: Szuper Károlyt, Hubay Gusztávot, Takács Adámot, Krecsányi Ignácot (a nagy színésznévelőt) és Temesváry Lajost, akinek igazgatása alatt 1879-ben ünnepelte a színház 25 éves fenn-

állási jubileumát. Az ünnepi előadás műsora a következő volt: 1. Himnusz, 2. Jámbor Pál (Hiador) prológiusát felolvasta Temesváry Lajos igazgató, 3. Allegórikus kép, rendezte: Fehérváry Ottó, 4. Beesületszó, vígjáték, 5. Hunyadi László opera I. felvonása.

1904-ben a város nagy költséggel átépítette a színházat, egyrészt, hogy a meggyöngült, korhadt alkatrészeket kicseréltesse, másrészt, hogy a színház tűzbiztonságát fokozza, végül hogy a férőhelyek számát emelje. Az átalakítások december 1-ig elkészültek és két héttel később megkezdődtek a színház ötven éves fennállásának jubileumi ünnepei. December 16—18-ig, három napig tartott ez az ünnepség, melyen vendégként fellépett dr. Klein Mátyásné, Szögyi Gina, a színház volt művésznője is a »Cigánybáró« II. felv. Szaffi szerepében.

1915 március 23-ika szomorú nap a szabadkai színjátszás történetében, mert ezen a napon tűz ütött ki a színházban és az egész színház porrá égett. Nádaszy József igazgató egész felszerelése megsemmisült. A város, színészegyesület és a társadalom sietve jöttek a társulat segítségére, mely egyelőre a Pest szálloda emeleti nagytermében (jelenleg Zvezda mozi) tartott kabaré-előadásokat. A társulat innen Újvidékre, majd Makóra ment és ezalatt a város átalakította a felső termet páholyos színházteremmé és felszerelte színpaddal. Ezt a termet Náday igazgató társulata 1915 november 18-án nyitotta meg. Tapolcai Dezső felavató beszéde után Almásy Endre Gyóni verseket szavalt, utána a társulat eljátszotta a »Tiszavirág« című operettet.

Itt működtek a régi Jugoszlávia éveiben a szerb színészek is, míg 1927-ben a régi, leégett színház helyén felépült az új színház. Ez a színház modernebb, díszesebb mint a régi volt.

1945-ben, a felszabadulás után ugyanitt kezdte meg működését a Horvát Népszínház, majd kis idő múlva a Magyar Népszínház társulata és azóta is együtt működnek a testvériség és egység szellemében. A múlt év elején a két színházat egyesítették és megalakult a Narodno Pozoriste-Népszínház, amelynek a magyar és horvát drámai együttesen kívül opera és operett személyzete is van.

Színházunk jelenleg 98 éves. Két év múlva fennállásának 100 éves jubileumát ünnepli, amely előreláthatólag nemcsak a magyarság nagy ünnepe lesz, hanem ünnepe lesz Jugoszlávia minden népének és a jugoszláviai színművészetnek is.

Garay Béla

A második irodalmi találkozó

Már az elmúlt év nyarán, Zomborban megtartott irodalmi megbeszélés résztvevői kimondották, hogy rendszeresítik ezeket a tanácskozásokat, amelyek célja a magyar irodalom ügyének elővitele nálunk. Így került sor ez év január 5-én és 6-án a második irodalmi találkozóra, amelyet a noviszádi írók, újságírók és művészek klubjában rendeztek meg.

A második találkozó jelentős érdeklődés mellett folyt le. Tárgysorozaton négy pont szerepelt: az irodalmi társaság kérdése, a HÍD ügye, a lapok irodalmi rovatának problémája, ezenkívül pedig színműirodalmunk kérdése. A tárgysorozat aztán kibővült: így többek között megtárgyalta az értekezlet a létesítendő ifjúsági folyóirat ügyét, a filmek magyar feliratának problémáit, érintették ezenkívül — mint fejlődési távlatot — a filmkérdését általában.

Legfontosabb szervezeti kérdés a Magyar Irodalmi Társaság megalakulása volt. A Zomborban megválasztott előkészítő bizottság javaslata alapján az értekezlet kijelentette, hogy a Magyar Irodalmi Társaság mint a magyar kultúrta-nács önálló osztálya működik. Célja a magyar irodalom ügyének elővitele, az ittlévő magyar írók tömörítése, munkájuk elősegítése, valamint az irodalmi kapcsolatok ápolása a testvérepekkel. Az irodalmi társaság vezetőségére vár a feladat, hogy ezeket a célkitűzéseket különböző munkaformák megteremtésével megvalósítsa. A vezetőségbe a következőket választották: Majtényi Mihály, B. Szabó

György, Herceg János, Lőrinc Péter, Ács Károly, Gál László, Kolozsi Tibor, Olajos Mihály és Sulhóf József.

B. Szabó György, a HÍD szerkesztőbizottságának tagja rövid ismertetést adott a HÍD tizenötödik évfolyamának számairól, közölve egyben, hogy január 1-től a lap a Testvériség-Egység nyomdávállalat kiadásában jelenik meg. A vitában aztán igen sokan felszólaltak. Bizonyos kérdéseket sikerült tisztázni: ennél a pontnál nemcsak a folyóirat kérdéseit érintették többen, hanem irodalmi életünk általános problémáit is. Ugyanígy, a lapok irodalmi rovatairól beszélve, több hasznos indítvány hangzott el. Újból leszögezték, hogy bizonyos műfajok egészen kiestek nálunk: különösen szegény az ifjúsági és gyermekirodalom, a bírálat is gyenge lábon áll, tanulmányt is kevesen írnak. Az értekezlet végül kimondotta, hogy hasznos lenne és célravezető — mint ahogy a HÍD tette a múltban és a Magyar Szó a közelmúltban — újabb pályázatok kiírásával ösztönzést adni az elhanyagoltabb műfajok megteremtésére, ápolására. Ennél a pontnál került szóba a magyar filmfeliratok kérdése is, valamint az a távlat, hogyan lehetne íróinkat film-scenáriumok írására ösztönözni és ezeknek a scenáriumoknak elhelyezését a filmvállalatoknál biztosítani.

A színműirodalom problémái is napirendre kerültek. Általában az út a megírt színdarabtól a bemutatóig igen hosszadalmas volt eddig. Az új irodalmi társaság egyik fel-

adata lesz ebben a kérdésben is megtalálni a megfelelő orvoslást. Az értekezlet végül, vita után kimondotta, hogy elvben kívánatosnak tartja külön ifjúsági irodalmi lap létesítését, amennyiben a kezdeményezők biztosítani tudják az anyagiak kérdését és a lap megfelelő terjesztését.

Szó esett ezenkívül a könyvterjesztésről is és a tanácskozás résztvevői meglelégedéssel hallhatták, hogy ezen a téren javult a helyzet. Általában a második találkozó több pozitív eredményt mutathat fel, mint az első összejövetel.

A Magyar Irodalmi Társaság megválasztott vezetősége eddig két vezetőségi ülést tartott. Az első ülésen — amely alakuló jellegű volt — a következő vezetőséget választották: Elnök: Majtényi Mihály, alelnök: Gál László, titkár Ács Károly, pénztáros Sulhóf József. A második ülésen — a közgyűléstől kapott meghatalmazás alapján — a tagfelvétel kérdését tárgyalták.

A Magyar Irodalmi Társaság rendes tagjai lettek: Sinkó Ervin, Lőrinc Péter, Szirmai Károly, Majtényi Mihály, Gál László, Latták István, Hecceg János, Debreczeni József, dr. Munk Artur, Rehák László, Olajos Mihály, Bodrits István, Sulhóf József, B. Szabó György, Steinitz Tibor, Saffer Pál, Ács Károly, Fehér Ferenc, Major

Nándor, Komáromi J. Sándor, Kovács András, Csépe Imre, Garay Béla, Bogdánfi Sándor, Kolozsi Tibor, Galamb János, Ernyes György, Bóschán Magda, Német István, Bencz Mihály, Quasimodo Braun István, Sebestyén Mátyás, Zákány Antal, Lévay Endre, Létmányi István, Szalai István, Vörösvári Heinz Vilmos, Girizd László, Penavin Olga, Brunet Elemér és Lukács Gyula.

Jelöltek: Bálint István, Borbély János, Bóna Julia, Vörösbaranyi Zoltán, Papp József, Bori Imre, Német P. István, Kopeczky László, Urbán János, Petkovics Kálmán, Borús Erzsébet, Tell Péter, Juhász Géza, Weigand József, dr. Hock Rezső, Kovács Sztrikó Zoltán, Sárosi Károly, Balázs Pál, Szekula András, Hatala Zoltán, Dujmovics János, Búrány Nándor, Poros Anna, Tomán László, Ipacs József, Vébel Lajos és Pap Endre.

A Magyar Irodalmi Társaság január 28-án a noviszádi írók, újságírók és művészek klubjában Ady emlékestet rendezett. Az emlékest keretében Majtényi Mihály Ady tanulmányt olvasott fel, majd Nagy József, Mészáros Zakariás és dr. Pollák Imre Ady verseket szavaltak, Füstös Kató Ady-Reinitz dalokat énekelt, Vilovac Jovan pedig Krlezsa, Krklec és Iványi Ady-versfordításait recitálta, szerb, illetve horvát nyelven.

TARTALOM

Szirmai Károly: Viharban (elbeszélés) — — — — —	1
Laták István versei: Bolmán — — — — —	6
Huszonötéves pályám — — — — —	7
Szeretni örökké, változatlan — — — — —	9
Elment a kedves — — — — —	11
Majtényi Mihály: A kisleány (elbeszélés) — — — — —	13
A jugoszláv szonett fénykorából (Ács Károly műfordításai) — —	18
Kazimir P. Tetmajer: Nyomor (elbeszélés) — — — — —	22
Dr. Diamant Ernő: Magyar népdalok, magyar nóta — — — — —	35
Tél József: Gombosi néptáncok — — — — —	44

S z í n h á z :

László Attila: Macchiavelli a színpadon (Naplójegyzetek) — — —	49
Garay Béla: A szabadkai színház története — — — — —	56

J e g y z e t e k :

A második irodalmi találkozó — — — — —	60
--	----

K é p e k :

Címlapképünk: Almási Gábor: Tanuló leány	
Gábor Zoltán: »A félszűz« — Szén. — — — — —	12
»Részlet Jurándvor faluból« — — — — —	21
Almási Gábor: Anya a gyermekekkel (dombormű) — — — — —	34
Gábor Zoltán: »Vázlat« — Szén — — — — —	55

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Noviszád, Njegoseva u. 2/I. Telefon: 20—63

Kiadja a Testvériség-Egység könyvkiadóvállalat

Előfizetési díj: Egy évre 420 D, fél évre 210 D, egyes szám 40 D.

Postatakarékszám: 300-904.870. Lapzárta minden hó 10-én

Kéziratokat nem őrizünk meg és nem adunk vissza

»Budutynoszt« nyomdavállalat, Noviszád

A Testvériség-Egység könyvkiadó vállalat eladásban lévő könyvei:

A LEGNAGYOBB MAGYAR ÍRÓK ALKOTÁSAI KÖZÜL MEGJELENT:

	Ára:	
Petőfi Sándor elbeszélő költeményei — — — —	120.—	din.
Arany János lírai versei . — — — — — — — —	29.—	”
Móricz Zsigmond: Rózsa Sándor a lovát ugratja — —	150.—	”
Móricz Zsigmond: Rózsa Sándor összevonja a szemöldökét	150.—	”
Tömörkény István: Válogatott elbeszélések — — — —	32.—	”
Móra Ferenc: Elbeszélések — — — — — — — —	31.—	”

KÖNYVEK HARCUNKRÓL A SZOCIALIZMUSÉRT:

	Ára:	
Joszip Broz-Tito: Az új Jugoszlávia építése. II. könyv	65.—	din.
Borisz Kidrics: A JSzNK gazdasági problémái — —	45.—	”
Edvard Kardely: Az új Jugoszlávia útja — — — —	150.—	”
Mosa Pijade: Válogatott beszédek és cikkek 1941—1947	70.—	”
Mosa Pijade: Válogatott beszédek és cikkek 1948—1949	100.—	”
Milován Gyilász: Cikkek 1941—1946 — — — — — —	70.—	”
Harcunk az igazságért — — — — — — — — — —	50.—	”

A VILÁGIRODALOM GYÖNGYSZEMEI:

	Ára:	
Jonathan Swift: Gulliver utazásai — — — — — —	63.—	din.
Upton Sinclair: Jimmie Higgins — — — — — — — —	62.—	”
Bolgár elbeszélők — — — — — — — — — — — —	54.—	”
Guy de Maupassant elbeszélései — — — — — — — —	30.—	”
Alekszander Puskin: Anyegin Eugen — — — — — — — —	80.—	”
Honoré de Balzac: Parasztok — I. — — — — — — — —	120.—	”
Honoré de Balzac: Parasztok — II. — — — — — — — —	120.—	”
Maxim Gorkij: Gyermekéveim — — — — — — — — — —	80.—	”
A. Makarenko: Új ember kovácsa — I. — — — — — — — —	61.—	”
A. Makarenko: Új ember kovácsa — II. — — — — — — — —	61.—	”

KORUNK KÉRDÉSEI:

	Ára:	
Rodolyub Csolákovics: A nemzeti kérdés rendezése Ju- goszláviában — — — — — — — — — — — — — —	10.—	din.
Milován Gyilász: Időszerű témák — — — — — — — — — —	15.—	”
Leon Gerskovics: A népi hatalom helyi szerveinek fejlődése — — — — — — — — — — — — — — — —	18.—	”

JUGOSZLÁVIAI MAGYAR ÍRÓK KÖNYVEI:

	Ára:
Debreczeni József: Hideg krematórium — — — —	61.— din.
Majtényi Mihály: Élő víz — — — —	186.— „
Majtényi Mihály: Forró föld — — — —	41.50 „
Herceg János: Bors és fahéj — — — —	75.— „
Herceg János: Változó világban — — — —	30.— „
Gál László: Nevető könyv — — — —	84.— „
Sinkó Ervin: Tizennégy nap — — — —	111.— „
Lőrinc Péter: Hétköznapok — — — —	181.— „
Lőrinc Péter: A nagy póri pör — — — —	35.— „
Lőrinc Péter: Nemzet születik — — — —	52.50 „
Komáromi József Sándor: Választmányi ülés — —	85.— „
Thurzó Lajos: Napos oldal — — — —	67.50 „

ÉLET ÉS TUDOMÁNY:

	Ára:
Alekszander Alekszopulo: Hogyan keletkeztek a növények és az állatok — — — —	19.— din.
Fran Bubanovics: Mi mindent nyerünk a levegőből —	8.— „
F. Bublejnikov: A világrészek eredete — — — —	13.— „
Dr. Vanda Kohanszki: A letűnt korok óriási állatai —	8.— „
300.000 km. másodpercenként — — — —	35.— „

IFJÚSÁGI ÉS GYERMEKIRODALOM:

	Ára:
Charles Dickens: Copperfield Dávid — — — —	100.— din.
Meseország kapuja — — — —	150.— „
Jack London: A vadon szava — — — —	70.— „
Szlobodan Galogazsa: Kis falu nagy fényben — —	50.— „
Ivan Cankar: Elbeszélések — — — —	25.— „
Tarfejű és más szerb népmesék — — — —	35.— „

Mindez csak izelítő a több mint 400 kötetre és füzetre terjedő kiadványainkból.

Könyveink minden könyvkereskedésben kaphatók: ne restellje a fáradságot és nézze meg a könyvkereskedésekben összes könyveinket! Egyesületeknek, iskoláknak, szakszervezeti csoportoknak, földműves-szövetkezeteknek, könyvtáraknak szívesen küldünk könyvjegyzéket és 2.000.— dinárnál nagyobb megrendelésnél 10%, 5.000.— dinárt meghaladó rendelés esetében pedig 15% engedményt adunk.

Izdavačko preduzeće

BRATSTVO-JEDINSTVO

Prodajno odeljenje

TESTVÉRISÉG-EGYSÉG

Könyvkiadó vállalat

Eladási osztály

NOVISZÁD
Dunavsza 10 sz.